

עיר ירושלים

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
Ontario Council of University Libraries

18

עיר דובנא ורבניה

לבקר באהלי חם

סקרת עין על תולדות רבני עיר דובנא רבתי, אשר כהנו פאר בתוכה, משנת יש"ס עדי ימינו אלה, ומעט קצ' מקורות חייהם, ובקרת על בעל המאמר, לקורות היהודים בעיר דובנא ומצבם (הצפורה גליון ז' ה' ט"ו י"א ישנת תרס"ב).

אבר לה ינאי מלכא לרבתי אל תתוראי
כן הפרושין ולא ממי שאינן פרושין אלא
כן הצבועין שדומין לפרושין שמעשיהן
כמעשה זמרי ומבקשין שכר כאפנחס'.
(סיטה כ"ב ע"ב).

מאת יליד העיר הזאת

פנחס ב"ר ישעיה ז"ל פעיסים.

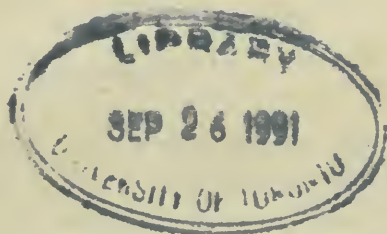

שנת רב יעבוד צעיר לפ"ק.

קראקא תרס"ב

בדפוס של יוסף פישער (גראדנאססע 62).

כתבת המחבר :

P. PESIS, KOWEL, Wolyn. Gub. (Russland).

KRAKAU, 1902.

Druck von Josef Fischer (Grodgasse 62).

Verlag des Verfassers.

אל הקורא.

זה שנים אהרות שאנכי עובד עבודת הקודש למען קהלת עיר מולדתי, קרית הכמים דובנא רבתי, לאסוף תולדות וקורות רבני וגדולי דובנא, חכמיה אנשי שם שאצלו עליה מהודם בכל דור ודור, גם העתקתי מצבות רבות עתיקות יומין לעשות ציונים לנפשות נאוניה וחכמיה, ההלפתי מכתבים עם גדולי החכמים הוקרי קדמוניות בדורנו, להקור ולדרוש אחרי תכונת נפשם ומדרגת השכלתם, ולהעמיק הקר בדברי ימי גדולינו אלה, ולכבוד העיר הזאת כתבתי זכרון בספר את תולדות כל גדולי ישראל בדובנא משנת ש"ס עד היום, קורות הייחם, ספריהם ומפעליהם אשר פעלו בקרב עם ישרון ותולדות בניהם אחריהם, לדור אחרון בנים יולדי למזכרת נצח יי. והנה לפני ירחים אהדים יצא הרב ח' מרגליות ב"הצפירה" במאמרו, לקורות היהודים בעיר דובנא ומצבם, אך למנת לב כתב את רשימת רבני דובנא בשניאות רבות, באין משרר וסדר, צלמות ולא סדרים בלי מוקדם ומאוחר, גאון אחרון יבכר לפני גאון הקודם לו, ובפרט נעלמו ממנו רבני דובנא קשישאי אשר כהנו פאר בתוכה לפני שנת ת"ח, ועץ אשר עירנו דובנא היא עיר עתיקת יומין זה מאות בשנים, ומעולם היו בה אנשי מופת בישראל, קנאתי לכבוד עיר מולדתי, והנני נותן לפניך קורא יקר, הוברת קטנה זו בתמונת ועיר אנפין, רשימת כל רבני דובנא משנת ש"ס עד היום, בסדר נכון, והוברת זו היא אך סקירה שטחית מספרי הגדול "קרית הכמים" אשר אתי בכתובים, ואם תמצא הפין בדברי אלה, או אשתדל ב"ה להויל את ספרי הנ"ל הכולל תולדות כל גדולי וחכמי עיר דובנא, והי' זה שכרי.

המחבר.

בית יער זאדיב סמוך לעיר קאוולי.

כ"ד אדר ראשון, יושב בסתר לפ"ק.

(*) מקדש למזכרת נצה לנשמת רעיתי הוקרה, נפש עדינה, צעירה לימים שנקטפה בעודנה כאבה מיר מות האכזרי, מרת חנה פעסים ז"ל בת המנוח טו"ה ישראל נטע רוזינבאהם "מאליק", נפטרה יום ג' י"א ניסן שנת תר"ס לפ"ק, ז"ציון הספרותי זה" יהיה לזכר עולם לנשמתה הזכה עד נצח סלה הנצב"ה.
מאת בעלה המחבר.

מכתב מאת הרב החכם הגדול הישיש מר שלמה כוכר
מלכוב שיחי.

ב"ה יום א' פורים תרס"ב.

כבוד הרב החכם השלם דורש קדמוניות מוהר"ר פנה"ס נ"י.
קבלתי מכתבו מן ט' אדיש, גם הנלוונות מקראקא, אבל כי סגור אני
בחדר המטות לא אוכל לכתוב מאומה, לכן לא יע"כ ההדפסה,
וקיטה עלי הכתיבה, אבל מוכרה אני לכתוב לכבודו למען ידע מה לעשות.

המכבדו והרו"ש

שלמה באבער.

מכתב מהרב החכם החוקר הגדול בדורנו הפרופ' ד"ר
א. ברלינר שיחי.

ברלין יום ה' לסדר צו תרס"ב.

Hern P. Pesis, Kowel.

אהדיש באתי להנצל אותי על כי שלחתי ריקם את הגליונות
מהדפוס, כי אין לי ביכולת להוסיף הערות על מהברתו היקרה, אחרי
שהייתי מוטל על ערש דוי ריל, זה בשני הדשים, וגם בעת עוד אני
חליש מאוד ואי אפשר לי בשום אופן להפיש בנרות ולבדוק בניידים
ובספרים בכל מקום שאפשר נמצא ישם דבר שי"ך לרבני עירי, וכודאי
אסף מבי"ת כל הדברים הנוגעים לענין הזה, ורק להוסיף
באתי היום לעי' גם בספר פני תבל (נדפס באמישטרדם בשנת 1872)
מאת די"מ מענדעלזאָהן (השני אשר הי בהאמבורג), כי גם הוא כתב
איות דברים אדות התחברות די"מ מדעסוי עם רשיד ע"ש.

מקורו

Dr. Berliner.

עיר דובנא ורבניה.

פרק ראשון.

שאל נא לדר רישון וכו' לקר אביקם.
(איוב ה ה').

קריית הכמים עיר תהלה ונכבדה דובנא הבתו עיר ואם בישראל מימי קדם, מתא דיתבא על נהר איקווא ועל נהר ראוניצא (כן מזכיר אותה הנאון מיה יוסף שמואל שהיו ילידי עיר קדעמונין, נולד בקצה המאה הרביעית, ואח"כ אביד ודימ דקיק פראנקפורט ע"נ מיין, בסי ברכת המים להניח יהואל מיכל טיימר הנקרא די מיכל די יוזפוס מקראקא דף מ"ה ועי' תניב ישאלה י"ט), אחת מערי יהודה העתיקות בארצות הצפון, בה היו כתי ישיבות ואהלי תם לתורה ולתעודה, רבניה ראשית נאוני הרהו נקובי אנשי שם בקורא הדורות, והעמידו תלמידים רבים לדון ולהורות, רובם קרובים זה לזה, בני משפחה אחת משפחת רם, ובתוכם גם אבות בנים (לשון החי מר"ו כ"ג), היא עיר עתיקה מאד ורבת הימים, ביתר אהותיה הסמוכות לה, קדעמונין, לוצק, אוסטראה, קאוול, לפי ספירת הסופרים קראי הדורות, עברו עליה כשמונה מאות שנה, ונכרן העיר הזאת, וכל קורותיה שיעדו עליה עד הימים האלה שירדה אהרנית, כתב הסופר החוקר קדמוניות הרוסי ה' ראדאקאוו ונוכרה בשם דובען עיר בשנת 1099 היא תתניט לאלף החמישי¹).

¹ והנני נתן לפניך, קורא יקר! את דברי הסופר הרוסי ככתבו וכלשונו שכתב בהענין קלופדיא של "עפרון-בראקהויו" מערכת דובנא, שלקה ה' הים והעתיק אות באות במאבריו ולא זכר שם מהברו.

Дубно (история) первое упоминание о Д. подь именемъ "Дубень" встрѣчается въ лѣтописи подь 1099 г. До 1386 г. Д. были удѣломъ различныхъ южнорусскихъ князей, а въ этомъ году

התישבו היהודים בעיר דובנא, לא נגיע למשדתנו אנו; כי דלים והסכים ההומרים אשר מצאתי למבנה הקהלה העתיקה זו, המכוסה עיד בעלטה וענן הוקנה והשיבה חופפת עליה. כנראה היתה מתחלה עיר קטנה, ומצעדה מאד היתה בה עדת ישרון בראשית התישבותה בתוכה, בקהל עדת ישראל בעיר קטנה וכעל כל דבר קדמון ועיר עתיקה רקמה גם פה על עירנו הפנטסיה השערות כוזבות והזויות מדומות אודות התיסדות העיר בימי קדם, ועל גורת השם „דובנא“ לפי המסורה היה פה מקודם יעד של עצי „אלון“ דוב בלשון רוסיא, — ומוה נגור שם העיר „דובנא“. כפי דברי האגדה הקבלית והמסורת כפי יושבי עירנו הוקנים והישישים שיש להם בקבלה מאבותם מדר דה, — ומפֿקטים יותר הוקים וגאמנים המה כתבים עתיקים השמורים בגני הארכיוון של אדונית העיר דובנא הנסוכה „באדאטינסקי“ בשפת לאטינית כתוב: „עיר הקטנה דובנא הסמוכה לעיר המהו פטיטשע“ (כן סיפר לנו ה' ביילעס סופר בארכיוון שם) וגם בעיר ההים פטיטשע בשנים קדמונות שנהפכה עתה לבפר גדול, נמצא עוד היום בר נרחב ישרה לא זרועה שיהיתה מלפנים הצר המת ליהודים שם, וגם מצבות אהדות עתיקות נמצאות שם בקצה הישרה ההוא, גם בקרבת העיר בעיר „קרוואכע“ נמצאות עד היום מצבות אהדות עתיקות יומין שאי אפשר לקרוא את הכתוב עליהן². וה' וואל העלבורט ילד עירנו מצא לפני שנים אהדות מצבה אהת עתיקה יומין במעבי האדמה שם והעתיק אותה בהמליין (לא אוכר את

Ягайло отдалъ въ собственность князю Острожекому, съ тѣхъ поръ онъ состоитъ въ частномъ владѣнiи, Д. съ древнихъ временъ былъ укрѣпленъ; въ концѣ XV в. устроенъ здѣсь новый замокъ, котораго не удалось ни разу занять ни татарамъ, ни казакамъ, въ 1651 и 1660 г. подъ Д. было нѣсколько битвъ (шереметевъ) съ поляками, въ 1792 г. здѣсь находилась торговцкая конфедерація; при Павлѣ I. въ Д. проживалъ принцъ Канде, со второй половины XVII в. Д. сдѣлалось значительнымъ торговымъ городомъ, въ 1774 г. съ переходомъ Львова къ Австрiи, перешли въ Д. съ послѣдняго „контракты“, на которые съѣзжалось однихъ торговыхъ людей до 30.000 чел. въ 1794 г. контракты были перенесены въ Кіевъ, въ торговлѣ Д. стала падать, Ср. пероговекаго, „Исторiя г. Дубно“ (въ волынскихъ губ. вѣд. за 1870, 1877, 1878 гг. В. Рудаковъ.

² השערה זו הבנייה על האגדות ומצבות ההן, היתה לאור מתעה או דרון ומשיגה לה' ה' מרגליות במאמרו „לקורות היהודים בעיר דובנא ומצבם“. ובגליון 7 בתכ: „מתי התישבו היהודים בעיר דובנא וסביבותיהם לא נוכל לדעת

הנלוין והשנה). מזה אנו למדין כי היתה בראשיתה עיר קטנה
ואנשים בה מצער.

גם מזכרונות עתיקים ממאה הראשונה לאלף הנוכחי אין אתנו דבר,
אשר יהיה לנו למקור נאמן לדעת הימים מקדם, מתי התישבו היהודים פה
בראשונה. לכן הודיעה הזאת עמוקה מני השך והתולתה ערפל. אך על
שדה הקברות בעירנו נמצאות עד היום מצבות רבות עתיקות יומין,
אבנים גדולות חזקות ומצוקות ובין המצבות העתיקות ההן אשר הדר
הוקנה והישיבה עליהן הופפה, מצאתי מצבה אחת עתיקה (והמשניה ה'
א' סידמאן עזר ע"י) והיא משנת שמי' (ע' מאמרי מצבות עתיקות
ברובנא, המליץ גליון 272 שי' 1899), ויוכל להיות כפי השערתנו אנו
אשר בימים הראשונים היה חצר המות ליהודים במקום היער, קורוואכע'
והבית הקברות זה הוא חטני. בספרתנו הרבנות מצאנו מעט קט דברים
הנוגעים לראשית קורות הקהלה ברובנא. בשנת ש"ס 1598, כבר היתה קהלת
רובנא קהלה חשובה ועתיקה, כנראה מתשובה אחת מאת הגאון מהר"ם
מלובלין אל הגאון רבנו השליה ישהי' או ר"מ ריג' בגליל רובנא בשנת
ש"ס, ושם מזכיר רבנו מהר"ם את רבנו השליה בתור ר"מ ריג' בעיר
רובנא (ע' שו"ת מהר"ם סי' ל"ט), ומדברי רבנו השליה בספרו בעת

בכורו, אך כנראה עוד בתהלת האלף הנוכחי היה מספרם לא מעט בקרבה (?),
על זאת תעידנה מצבות רבות שבורות לרסיסים, המתגוללות על בית-הקברות
ישן נושן (?). שלה אשר אי אפשר לקרוא את הכתוב עליהן ואך פה ושם נראה
פרט השנה משנת "ק" לערך והלאה (?), ובהשערתו הברויה הלזו מצא מקלט בטוח
לערבב אור בחושך, עיון בהויה ויפרוש מעטה כהה על לבות רבים ויולך שולל
את קהל קוראי "הצפירה" התמימים בשיחי שוא ותפל והתלבש באדרת שער בשם
בעל אמת למען כחש, והתנפל עלי למען כסות את כך ערך ידיעתו כיעיני
החכמים הרואים באספקלריא המאירה בתולדות ישראל; וז"ל: "איש אהר ירפוס
העתקות רבות ממצבות, אשר לפי דבריו, על קברי גאונים גדולים, אלופים
ומנהיגים אנשי שם ואנשי מעשים רמים ומשגבים אשר על בית-הקברות הזה,
"אך האמת כאשר אכתוב אני" (הנני נוטה קו תחת מליוס האלה) שאי אפשר
לקרוא את הכתוב על המצבות ההן, ורוב ההעתקות הן מזויפות וכדויות ולקוחות
מהספרים גל-עד, אבני זכרון, קריה נאמנה, עיר הצדק, עיר תהלה, נהלת עולמים
וברומה, אך בעל ההעתקות הגיע למטרתו, כי על ידיהן בא בדברים עם גדולי
החכמים שברורנו חוקרי קדמוניות" וכו'... ובאשר אני האיש האחד בעל ההעתקות
ההן, שהעתקתי שמונה עשרה מצבות ברובנא במאמרי "לקורות היהודים בוואלוין"
(הצפירה גליון קל"ה, קל"ז, קס"ד, קס"ה, קס"ט, 1900), אשר ח"ם מתנפל עלי ונתן
את שמי לשמצה וכבודי לתורה בתור מזויף, וביצע עלי דברים אשר אך בשוק

שהי' אבי'ד ורי'מ בעירנו אנו למדין, שבזמנו כבר היתה עיר דובנא קהלה עתיקה, שכתב בדבר תשובת הראנדרש עי'ד י"ש המין ומוכרים אותם לאי קודם פסח, והוי' אומרים שכך נוהגין מקדמת דנא (עי' עשרת הלוי' 23). עי'כ בודאי היתה גם לפני שלש מאות שנים קהלה עתיקה שהי' להם בקבלה מאבותם.

הדגים בין נשים תגרניות מקומם, מחויב אני לגלות אך טפה... להראות לפניך קורא יקר! את יחס הסבותי שיש ביני ובין ה' ה"ם, והסכה זו איננה סכה שכלית או מוסרית או שתיהן כאחת, אך סכה חומרית וגשמית שמתלכדות שתיהן כאחת עי' סכה כבודית מרוכזת, ואינני מבטל את שטנת ח"ם--בשלילה, כאשר מבטל הוא את עבודת ההעתקות שלי באין ראייה ומקור נאמן לדברי שטנתו, ומעשהו כואב ומטוי גמור שכותב שקרים ובורה עלילות, לאמר, דבר זה כתוב בתלמוד! כן נמצא במדרש! אבל איה? איפה? באיזה סגנון? באיזה זמן? איזהו מקומן? את מקורם לא הערה... כן גם עמדו, לא כואות למבקר הרזין להראות באצבעו העתקה מול העתקה, כאשר הוכחתי אני את גניבתו מהסופר הרוסי "ראדאקאו" שהוא מחקה ומויף בלי כל רגש בושה כל אות ואות מדבריו מי'ש כזוכה מן ההפקר אשר לא יעשה כן בין סופרים נאמנים כבעל איש אמת שכותב בעצמו והאמת כאשר אכתוב אני" להעתיק ולהדפיס דברים עתיקים מבלי הזכיר שם בעליהם?! לכן כאתי כעת בהזכרת זו להראות לך קורא יקר! את הצד החיובי שיש ביהם הסבותי, והגני נותן לפניך דברים ברורים, "ברור עצמי ומוחלט" כי כל עצמה של הסבותי הוא מצד סבת הכבוד המדומה, וברור מוכחי ומסומני, ולהראות לך כי מעשי העתקותי אמתים ונכונים, כי המה מתאימים עם דרכי הבקרת הצרופה שעי' התברר יותר אמתת דברי, וכל דברי ה' ח"מ בטלון ומבוטליון המה לא שרירין ולא קומין, ומקור אכזב להם וצריכים לברוק אחריו בכל מקום... ופוק הזו מאן גברא רבא דקא מסהיד עלי העתקותי או, הוא החכם החוקר הגדול הישיש מר יוסף כהן צדק במאמרו "הטבת הנרות" (הצפירה תר"ם, גליון קנ"ב, קנ"ט, קע"ה) ושמה עליהן כמוצא שלל וכתב, "ועתה יש תקוה לראות את העתקות מצבות דובנא ב"הצפירה", והן לא אנם כל רז לפני חכם וחוקר קדמוניות ומבקר מומחה זה, ובכ"ז לא מצא הוא את מצבות ההן בגל-ערד וקריה נאמנה כמתנגדי ה' ח"ם!

וזה הדבר: בקיין העבר פנה חכם אחר מעיר פֶּראַנקֶפּוּרט (ה' ת. ר. פ. עי' המו"ס קויפמאן מושב) אל ה' ח"מ ובקש ממנו לתת לו הומר מתולדות רבני דובנא והכמיה שנהוץ לו לעבודתו. וכתב אליו בתור רב בדובנא שנים אחרות... וכאשר נעלמו לה' ח"מ ולא ידעם פנה אלי כמה"כ במכתב ובקש ממני לתת לו החומר הזה, והנני נותן בזה את העתקת מכתבו אלי לפניך קורא יקר! אות באות, וז"ל: "דובנא א' 5 אויגוסט 1901, ידידי אהובי היקר והנכבד! בתקותי כי ידידי לא ישיב את פני וימלא את משאלתי במהרה אבקשהו להודיעני כמה שנים לערך הי' הגאון המטובל ר' יוסף יאסקי אבי'ד פה דובנא ובאיזה שנה מת? לפי דעתי הי' פה לערך ת"ל ומת ער"ה אייר, משנת מותו עד תקי'א ישבו פה על כסא הרבנות הגאונים: ר' נחמן ליפשיץ, בנו ר' שמחה הכהן ראפפורט-

בעירנו זאת היתה גם אספת חברים וקבוץ גאוני הדור וראשי ארופי ישראל. כי בה נועדו והתאספו לפעמים גאוני ומנהיגי הועד דארבע ארצות דוואָלין, אשר נקבעו בהוצין כלם לפקה בעסקי הקהלות לעשות סדרים ותקונים במה שנוגע לועד וואָלין, כעדות הגאון רבנו אליעזר אשכנזי איש צבי בעל "דמשק אליעזר" (נדפס בלובלין ת"ו) בהג"מ שמואל אשכנזי, אהי הג"מ חיים אשכנזי אבד"ק קרעמיניץ, והג"מ אליעזר היה חברו שר הגאון רבנו ה"ה, כי שניהם חיים תלמידים להגאון ר' פייבש וגם הוא ה"י בעל פלוגתו של ה"ה, והגאון זה היה בועד דוואָלין בעיר דוכנא ושחט שם השוי"ב תרנ"ג וראו הפנס לעיני השמש והטריפו התרנ"ג והעביהו (ע' דמשק אליעזר דף מ"ד). ואהי הג"מ חיים יטב

הגאון ר' יהושע בן הגאון ר' אליעזר שמת בשנת תפ"ט זר' אברהם כהנא, אך לא אדע בכרור כמה שנים ה' כל אחד מהם ומתי מת הגאון ר' נהמן ליפשיץ, הגאון ר' שאול ה' פה אב"ד אחרי מות גיסו הגאון ר' משה כהנא תק"ו עד תקט"ו ואחריו לערך תקי"ז נבחר פה לאב"ד הגאון המקובל ר' נפתלי הירץ וה' עד לערך תקל"ז ואחריו ה' בנו ר' זאב וואָלף עד מותו בשנת תק"ס, ואחריו ה' כמרוסה לו' בנו ר' יעקב עד לערך תקע"ה ואז בא הגה הגאון ר' חיים מרדכי מרגליות אחי הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות, וה' משוב להודיעני כל אשר נודע לו מהרבנים האלה וישלח לי העתקות ממצבות הגאונים ר' יאסקי, ר' יהושע העשיל, ר' נפתלי הירץ זר' זאב, הנמצאות אצלו ואסיר תודה אהיה לו, אם נודע לו מרבנים אב"ד בדוכנא במאה הרביעית לאלף השישי, ושם האב"ד בשנת ת"ה יודיעני משובו כל זאת נצרך לי לעבודתי לכתוב מאמר קצר לתולדות אחינו ברופ"א אשר תצא לאור כהוצ' לארצנו ועצל אני ללכת לבית-הקברות דפה "ולעשות העתקות מאיזה מצבות" (הנני נוטה קו תחת מלים האלה שהוא כתב שאי אפשר לקרוא?). במאמרי אזכור לשוב את שם ירדני ואברכהו, ירדני מכברו זמקוריו ח, מרגליות". ומודה ועוזב ירוחם, אנכי לא עניתני על מכתבו, כי בנתי לרעו ברגע שיריד ואוהב זה הוא ערום בשועל, והפצו ומגמת פניו אך לקבל מירי החומר הרב שצברתי בעמל וכיגיעה רבה, ועמלתי בו זה מספר שנים, ועד היום לא הנחתי את עבודתי זו מירי, ובפרט דבר העתקת מצבות עתיקות, אשר זאת היא עבודה קשה ורבה אין חקר, לנקר ולחטט בסעיפי הסלעים ובנקרות הצורים, לצרף כל אות ואות, לחבר מלים למלים ולהוציא שם המפורש כראוי ונכון, לרמוז את היום, החדש והשנה שנאסף פלוני, ואשר בשביל זה כתתי רגלי מאה פעמים ואחת לבית-הקברות בקור וכפור בעת שאלון בשלכת (בעירן שה' ח"ם ה' מחמם את התנור בביתו) כדי לבוא למטרתו, וא"כ למה זה אנכי מרחתי כל הימים? ולמה איפה כליתי לרוק את כתי ? לתת לאיש זר "יונה צליה אל פיו", אשר לא עמל ויגע במאומה! והיה רק פעם אחת על ב"ע בעירנו בריה אלול רגעים אחרים על רגל אחת ונתן איזה קאָפּ, לשומר? ולכן יצא העגל הזה?

במקום הועד כי כן היה אז המנהג מקדם שרבני הגלילות ישבו בראש הועד לדון ולהורות (הגים מר"י אבד"ק סעראצק במכתבו אל"י). ונראה שרבנו בעל ד"א היה בדובנא לערך שנת ש"ץ ואולי עוד קודם, כי בשנת ת"ו בעת הרפסת ספרו בלובלין כבר היה אליעזר זקן בא בימים, כעדות הסכמות גאוני דורו רבני קשישאי עליו, ורבנו ר' נפתלי כ"ץ אבד"ק לובלין בן בתו של רבנו מהר"ל מפראג כותב עליו בהסכמתו הגאון הישישי (ע' כ"י ח"ב פ"ה ע"ב), ונראה גם מזה ממה שחולק על רבנו הבי"ח ז"ל חברו שהיה אז זקן וישיש בין גאוני דורו בזמנו, בודאי היה גם הוא זקן כמוהו, ולא ירא לצאת נגדו עם בקרת עליו בספרו. בשנת ת"ט בעת גזרת המ"ל ימ"ש, היתה עיר דובנא קהלה נכבדה מפוארה בין קהלת וואָלין בימים ההם, כעדות בעל "צער בת רכים" שהיה בעת ההיא בתקופה הנוראה הזו, וכותב בספרו וז"ל:

"נחפשה דרכינו ונחקורה, על מה ננזרה הנזרה, בק"ק דובנא הבורה, שהיו בה הרבה צדיקים כאספקלריא המאירה, מלאי רוח עצה ונבונה, בט"ו לחודש תשרי יום שמחת התורה³, הלכו בני ישראל לבי כנישתא ההדורה, ופתחו פיהם בשירה וזמרה, להודות ולהלל לדר בנהורה, וגמרו התפלה בהדור בניל ומורא, ובקשו לקיים מצות סבה במהרה, וכאה בפתע פתאם אומה טמאה וארורה, והרגו גבר ונבירה, על בנים צפירת תפארה, ואין שארית בהם נשארה, ד' אלפים מרבא עד זעירה, והחסיד מוהר"ר יהודה בעל קבלה ומסורה, ודור וזריו בזכירה ושמירה, הקיפוהו בחבלי זמורה, ובשרו השליכו לכלבים ולא נתן לקבורה, ושאר גאוני ארץ ונקיי טהרה, קטלו בסקילה שריפה הרג והנק מי יוכל לשערה, וחרבו מעט מקדשים ומדרשים, ונעשה שעזורה, נוסף על זה כשהגיע זמן הסעודה לאומה הצוררה, לא רצו לאכול עד שעישו נקמה בשה פזורה, ואתם הרי ישראל! מקימי מצוה יפה וברה, שימו על לבבכם

וע"י דבר קטן זה נתגדלה האנדרלמוסיה במוחו וטינא בלבו ומצא רגש תרעומות עליו וכיית עלבון זה עצמו את עצביו עד כי ההעברה ללהב יצאה, וברשפי אש ומשטמה יצא בחרב פ"פיות נגדי לרקר בחרב של לשון שקר את איש בריתו ואזהבו ומוקירו, וחפצו לרדת בשפתו הרמיה לחיי הפרט, אך אלעג לו ולשטנתו, כי בד' אבטת, ומפני חרב לשונו לא אפחד, ויאמר למלאך המשהית ר"ב עתה, הרף ידך" (ד"ה א' ב"א). בעל ההעקקות.

³ ועד היום המנהג בעירנו שאין השי"ץ מנגן "התיצבו" ביום ראשון של הג הסוכות, לזכר יום המר והנורא הזה.

מספד מר לקשרה, כי שקולה הריגתם להתאבל ולעפרא, כשריפת בית אלהינו הנקרא, ובזכות זה תזכו לראות בנים עוסקים בתורה, וישמרכם האל מכל צוקה וצרה. (ע' לקורות הנזרות באוצר הספרות ב' הוצ' הח' המנוה ה"י גורלאד ז"ל). ולפי דברי בעל "יון מצולה" ברהו היהודים מאוסטראה לק"ק דובנא הגדולה מפני המבצר החזק שה"י שם בעת ההיא, והעיר דובנא היתה תחת הדוכס "דאמניק", ומסבות שר אחד צורר היהודים עם שמונים אנשי חיל סגרו לפני היהודים מבוא המבצר ולא הניחו לשום יהודי לבוא למבצר פנימה, ונהרגו כלם לפני המבצר, והצורך חמ"ל ימ"ש ה"י מתמיה על חזקת המבצר הזה, ואמר שאי אפשר לכבוש אותה, והשרים היו שוטים נמורים שברחה, וה"י טמונים בו אוצרות גדולים של יהודים ושרים, ולא בקש הצורה לצור עליו מפני חזקתו (ע' שם 40-50, ד' קראקא הרש), ומבצר זה הנוכח ב"יון מצולה", הוא השלאסס שעומד עוד היום בעירנו, שהיה לפנים מבצר חזק ומצור לפני האויב הנורא, ובהארכיוון של הנסיכה באראטינסקי נמצא כתוב, כי מקום ההרגה ה"י בהר אצל השלאסס (1), ועל מקום הר אבל זה נפל עם אלהי אברהם הלל על שדי קנאת הרת בעד אמונתו ותורתו, וחרף נפשו למות מות גבורים על מזבח קנאת עם אברו. הה ד'! תולעת יעקב נימסת לפני הגלי הפראים הגוים אלה, אשר רבים הללים הפילה הרב גאותם ועצומים הרוגיהם, אך מכשן אשיב, אשיב ממצולות נחלי דם אמר ד'! וינקום נקמת דם עבדיו השפוך כמים המוגרים ארצה, ובחסדי מלכנו האב הרחמן יר"ה לא נשמע קול צוהה קול פריץ, אך שקט ושלוה בימינו אלה, בשנת ת"ט בטלה קהלת דובנא הגדולה, והיתה הרבה ושוממה כאין ישוב מבניה, והנשארים מאבחת החרב ביהו בנפשם מפני הרב היונה, וכן ה"י עד שנת ת"ך לערך, כי בשנת תת"ת"ז עוד לא שקמה ארץ וואָלין ופולין, ובפרט מדינת ליטא מהמת חמ"ל, כי בשנת תת"ז 1655 בא החיל הנורא הזה לשערי ווילנא וברח הוואוואדא הנסוך ראדווייל עם חילו מן העיר ועמהם יצאו רבים מיושביה, וכיום ד' כ"ג לתמוז שנה ההיא נמלטו על נפשם, ואלה אשר לא הספיקו לנוס נפלו

(1) ואצל בית-הכנסת הגדול בעירנו מבחוץ לכותל המזרחי, נמצא עד היום מקום קברות הקרושים האלה, ואנשי העיר הולכים שמה כש' באב, ובבית הסמוך לבהכנ"ג בית ה' טוביה שוי"ב ז"ל, נמצא ציון מוקף בגדר של עץ ב' אמות, ולפי הקבלה אומרום כי נטמנים כאן חתן וכלה מהקרושים האלה משנת ת"ט, המאמין יאמין והחרל יחרל.

שדוד בידי היל הקאזקים, אשר הכו את כל יושבי העיר מכת הרב ואבדון בעשרים וחמשה אלף נפש הרנו ביום אחד, והנמלטים התנוררו ביערים ובעלי שיה היו את נפשם. בעת הרעה הזאת ברחו מליטא הגאונים: בעל באר הגולה, שער אפרים, הש"ך, ברכת הובנה, קיקיין דיונה ועוד רבים (ע' הקדמת ברכת הובנה, באר הגולה, ק"מ 14), וברחו כלם לעיר וינא, שהיתה אז עיר ואם בישראל בנאוניה ואנשי שם ואלופיה אנשי הסדר... ומלבד כל אלה היה בעיר ווינא שם תמיד קבוץ גדול מהכמים גדולים ומצוינים ממקומות אחרים. ומהם יצאה הוראה לכל ישראל, ועד שנת הגירוש ת"ל היתה העיר ווינא צהלה ושמחה מקול מצהלות בעלי תריסין המנצחים זה את זה בהלכה וקול תרועת מלחמה במלחמתה של תורה וחכמה ע"י פארי הדוד ואדירי התורה אשר האירו פני תבל ארצה בתורתם ובהכמתם. בשנה ההיא שנת תי"ז ישב שם על כסא ווינה הגאון המקובל רבנו שבתי הלוי הורוויץ ברבנו הקדוש בעל השליה, ושם בא בהסכמה על ש"ך חושן משפט, ומ"כ שם... והגאון רבי ר' העשיל בא לשם לבקש מאת קציני נדיבי עיר ווינא על עם ישראל בני פולין, היהודים האומללים פליטי הרב ונפוחי רעב אשר נשארו בעירום ובהוסר כל במדינות פולין וליטא אחרי הגזירות בלובלין ווילנא כנודע, הגאונים חכמי דורו אשר נמלטו שמה מלהט הרב המתהפכת בפולין וליטא עזרו על ידה, וכל אנשי מופת נדיבי ונכבדי עיר ווינא שמהו לקראתו ודבריו היו בעיניהם כאורים (ע' ספרי עטרת הלויים כ"י ה"ב ק"ב מ"ח); אפס לא ארכו הימים גם לעיר ווינא העליזה, כי בשנת ת"ל שנתה ומצתה גם היא את כוס התעדלה, ונגרשו כל היהודים מתוכה ונתבטלה קהלת ווינא והיתה כלא הי' (ע' גולי ווינא, משפחות ק"ק פראג 2058, כ"י ה"ב ק"א ע"ב). — אכן קרוב לשנת ת"ך חזרה מעט מעט עטרת קהלת רובנא ליושנה, ועלתה עוד הפעם כפזרה על פסנת מרומי החכמה עושר ואושר, ברבניה גאוניה, והיתה למרכזי הרוח לנאוני עולם בין ערי וואָלין במאה ההיא בישיבותיה הגדולות ישיבות אהלי תם לעדרי צאן קדשים.

פרק שני.

כעת, קורא יקר! נצא ברחובות העיר, למייל מעט באהלי חיים ולבקר בהיכלו, לראות אם יעמדו דבריו ברשימת הרבנים שלו כאשר הושב את רבני דובנא זה אחר זה? ואתה תראה כי מלבד אשר אין כל רגש ללב חיים, ולא העמיק חקר בתולדות רבני דובנא אשר הזכיר ברשימתו, הן גם לא העלה זכר רבים מהמצוינים שהיו לתפארת עיר דובנא ואשר עד היום ככבודם תתימר, גם אין לו מוקדם ומאוחר, סדר ומשטר, אך צלמות ולא סדרים, גאון אחרון יקדים לפני גאון הקודם לו עם כמה שנים, כי נעלמו ממנו ולא ידע לעות דבר (כאשר כתב בעצמו במכתבו אלי, ע' הערה 2) והקורא המשיביל יבין את אשר לפניו ומשנה לא וזה ממקומה. ואלה דבריו בגליון 7: "בהמשך המאות החמישית והשישית היו בדובנא הרבנים האלה: הגאון המקובל ר' יוסף יאסקי בן הגאון המקובל מו"ה יהודה יודל אבדיק קאָוּלִי, ומנוחתו כבוד בעיר דובנא ועד עתה עושים אמיר ביום מותו ער"ה אי"ד בכל שנה (ואיך שנת מותו?), הגאון ר' נחמן הכהן ליפשיין, וגם הוא נפטר בעירנו דובנא, הגאון ר' שמואל הכהן הבן הבכור של הגביר ר' שכנא מקראקא, הגאון ר' שמהה הכהן ראפפורט בן הגאון ר' נחמן הכהן ליפשיין, אשר היה אבי"ד בק"ק לובלין, דובנא ולבוב, הגאון ר' יהושע העשיל בן הגאון ר' אליעזר (לא דק בשם אביו) שנפטר פה ער"ה אב תפ"ט; אחריו הגאון ר' אברהם כהנא, אשר היה מתחלה אבי"ד ור"מ באוסטראה, ונפטר בדובנא, אחריו מלא בנו הגאון ר' משה כהנא אשר מת בדובנא בשנת תקצ"ו, ואז ישב על כסא הרבנות בעיר דובנא הגאון ר' שאול מאמשטרדם, וזה שכתב בעל כלילת יופי, שאחרי מות הגאון ר' אברהם כהנא מלא את מקומו חתנו הנזכר, טעות היא בידו, כי משנת תק"א עד תקצ"ו ישב בנו אבי"ד ור"מ בדובנא הגאון ר' יצחק משה כהנא, אחרי הגאון ר' שאול שעלה לכסא אמשטרדם בסוף החורף משנת תקצ"ו, אז

נתקבל לאב"ד ור"מ בעיר דובנא הגאון המקובל מו"ה נפתלי הירץ הבן הראשון של הגאון ר' צבי הירש אב"ד דק"ק האלבערשטאט עד יום מותו בשנת תקל"ז. אחר מותו ישב בנו הגאון מו"ה זאב וואלף עד מותו בשנת תק"ס, ואחר מותו נבחר הגאון ר' חיים מרדכי מרגליות וכו', ויסע לעיר ברז'די, אז נבחר לאב"ד בנו של ר' זאב וואלף ר' חיים יעקב עד שנת מותו בשנת תר"ח (?). עב"ד.

ואולם אלה המה רבני דובנא כפי אשר נודע לנו מפי סופרים וספרים שישבו על כסא הרבנות לפי הסדר דור אחר דור, ואתה תחווה, קורא יקר! סדר ערוך בכל רשימתי אני מיל רשימת חי' חיים, ומי שישלו מוה בקדקדו יבין מאליו דבר לאשורו ואיך חי' הי"מ מגשש בצהרים כסומא בארובה.

א) הגאון רבנו ר' ישעי' הלוי הורוויץ בעל השל"ה הקדוש היה פה רב הגליל אב"ד ור"ג בשנת ש"ס לפ"ק, כעדות תשובת רבנו מהר"ם מלובלין אלויז' מיום ב' י"ג אדר שנת ש"ס לפ"ק, ואולי היתה עירנו אז תחת גליל של העיר אוסטראה ששם בא בהסכמה ע"ס מקור החכמה משנת ש"ס לפ"ק, וישב שם עד שנת שס"ז שנתקבל לאב"ד ור"מ דק"ק פראנקפורט ע"ג מיין (ע' באריכות בס' עטרת הלויים 25 ובהערה שם).

ב) הגאון ר' שמואל בה"מ אהרן הלוי איש הורוויץ אב"ד ק לוצק, ש"ב של רבנו השל"ה, ואולי ירש מקומו, ישב על כסא דובנא לערך משנת שפ"ה עד שנת ש"ן לפ"ק, ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק לובמלא ושם מניח (מכתב הגי' יוסף אבדיק סערצ'צק בשם שו"ת מהר"ם זיסקינד).

ג) הגאון רבנו מו"ה צבי הירש בהרב מ' עוזר, התנו ותלמידו של הגאון מו"ה אברהם חיים בה"מ נפתלי הירש שור, אב"ד ק סאטנוב (נ' בעיר לבוב ג' ט' שבט שצ"ב), והגי' צבי כתב הקדמה לספרו של מר הותנו הגאון בספר "תורת חיים" (נדפס בקראקא ש' שצ"ד) ותחתיה חתם: "נאם הקטן צבי הנקרא הירש בא"א הח"ד עוזר ולה"ה חונה על דגלו לע"ע פה ק"ק דובנא הגדולה" (ע' תולדות משפחת שור 11) ונמצא ממנו שאלה בתשובות נאונים בתראי, שאלה י"ב, אל הגאון בעל הבי"ה והותם שם הק' צבי הירש בא"א עוזר, וכנראה שהי' מהותנו של הבי"ה. כי בתשובת הבי"ה אליו הותם שם, כ"ד מהותך הק' יואל סירקש ד' י"ח טבת ש"ע פה קראקא.

ד) הגאון רבנו מאיר כ"ץ בהג"מ משה כ"ץ אשכנזי אבד"ק דאנהויזין סמוך לאנשבאך אבי רבנו שבתי כ"ץ בעל הש"ך, היה מתחלה אב"ד בק' אמסטובאווי, ואח"כ אבד"ק מאהילוב ע"ג דניעפער עד שנת ת"ב, ונמצא תשובתו בשו"ת "גבורת אנשים" לבנו ממאהליב משנת ת"ב, ואח"כ בא לדובנא ונפטר בדובנא ג' כסלו שנת ת"ג, ועצמי המסורה נאכדה בדובנא בתו אסתר אחות בעל הש"ך בשנת ת"ט. כי בעיר מאהליב לא היה המ"ל, ובהסכמות גאוני דורו על הש"ך (לובלין ת"ז) כותב שם רבנו בעל פני יהושע ומנ"ש (שהי' חברו של רבנו מהר"ם כ"ץ ולמד עמו יחד בישיבה בעיר לובלין) בשנת ת"ה על הגאון מהר"ם כ"ץ מלת ז"ל (ע' דור דור ודורשיו להג"מ יוסף לעוונישטיין, וע' המליין גליון 272 — 1899, וכן דעת הישיש הח' החוקר מר"י כ"ץ נ"א, ואלד הדברים ההרותים על מצבתו פה:

כתר כהונה שנת ת"ג לפ"ק

פה נטמן איש חסיד ונאמן, המאיר עיני חכמים בהלכה,
האלוף מו"ה מאיר בן מהר"ם כ"ץ שהלך לעולמו ג' ג' ימים
להודש כסלו ת"נצ"ב"ה.

והר תולדות מהר"ם כ"ץ כתבתי באריכות בספרי "קרית חכמים".

ה) הגאון המקובל ר' יהודה החסיד הי"ד שנהרג בשנת ת"ט בודאי היה הוא האב"ד שהוזכר אותו בשמו בעל "צער בת רבים" אחר המיוחד מן ד' אלפים קדושים, וגאון קדוש זה לא בא לקבר ישראל (ע' בהערת צער בת רבים) וגם נרמו בסליחות לכ' סיון אמנים שלומי ישראל וכי' יהודה ויצחק משה חסידים.

ו) הגאון מו"ה אברהם האלפרין התן הגאון מו"ה יהואל מוכל הרופא הלוי העפשטיין התן רבנו מרדכי יפו בעל הלבושים הי' לערך מן ת"ך עד חכ"ב ומשם בא לקאוולי ושם מנוחתו כבוד (ממגלת היחס של הגאון אבדיק סעראצק).

ז) הגאון הגדול המפורסם בדורו רבנו נחמן הכהן בהג"מ מאיר כ"ץ אבד"ק העלמא ובעלזא, בהגאון מו"ה משה ירמיה כ"ץ ר"מ בווינא, בהגאון המפורסם מו"ה שמחה כ"ץ ראפפורט בעל מחבר "קול שמחה" בהרב מו"ה גרשון כהן רפא איש פורט, מגזע הר"ר משה משפירא, הג"מ נחמן היה נקרא בשם נחמן ליפשי"ת ע"ש אמו הנכירה מרת

ליפשא בת הנביר והקצין הפרנס מו"ה רבי נחמן שרענצילש. בהג"מ יצחק שרענצילש אבד"ק לבוב נולא לופשיין כאשר מכנה אותו ה"ם? והיה חתן הגאון המפורסם מו"ה יוסף כמויה אלקים גע"ץ חתן רבנו מהר"ם מלובלין, שהיה אבד"ק לבוב מח"ל. הג"מ נחמן ליפשיט היה מקודם ראב"ד ודיין בעיר לבוב בחיי חותנו, ובפנקס הקהל דשם צד 28 נמצא ח"י מן ז' תמוז ת"ט, וחותם: נאם נחמן בלא"א מו"ה מאיר כ"ץ ראפפורט, ובשנת ת"ב אחרי מות יוסף נתקבל הוא על זמן קצר לאב"ד בלבוב ונמצא בפנקס צד 33 בהסכמת הרב האב"ד מו"ה נחמן כ"ץ, ואח"כ נבחר לאב"ד ור"מ דק"ק קרעמינין כנראה מה"י ע"ס שער ציון (פראג תכ"ב) מן י"ז כסליו אבד"ק קרעמינין, ובשנת תכ"ג נתקבל לאב"ד בעיר דובנא והסכים בשנה זו על הדפסת ש"ע עם באר הגולה דפוס ראשון (אמ"ד דפוס עטיאיש) יחד בהסכמות הרבנים דר"י ארצות פולין בועד דיריד יערסלב מיום ב' ט"ו אלול תכ"ג — והתומים שם ששה גאוני הועד והראשון בעל הט"ז והוא החמישי וחותם: נאם נחמן בלא"א מאיר כ"ץ ראפפורט החונה בק"ק דובנא הגדולה, ובשנת תל"ה נמצא הסכמתו ע"ס נחמות ציון חונה ק"ק בעלזא, ולפי דברי הח" מהר"י כ"ץ ה"י אבד"ק קרעמינין, בעלזא, דובנא, ודבר"י אלה כחידה סתימה בעיני איך נסע מדובנא שה"י שם אב"ד עוד בשנת תכ"ג לבעלזא ומשם חזר לדובנא להצוב פה קבר? אך כנראה לי כפי השערתי שקבל אך כתב רבנות מעיר בעלזא לשבת על כסא אבותיו ומקום מושבו ה"י עד שנת מותו בדובנא, ומה שחתם ע"ס נחמות ציון חונה בק"ק בעלזא? זה לא קשה מידי כי אז כן היה מנהג גאוני דורו לחתום בתוארי הכבוד על כל עיר ועיר שקבלו משם כתב הרבנות, כמו לדוגמא רבנו השל"ה כותב בנו הגאון ר' שבתי עליו שה"י אב"ד דק"ק קראקא ופוזנא, בעת שלא ישב על כסא רבנות דשם, וכן שאר גאוני דורו, ונראה שמת בשנת תל"ד לערך, ומצבתו בין כפות הלבנים כי מנהג של שטות היה אז בעירנו להקים ציון של לבנים על קבר אב"ד וכתבו על הסיד את שמו ושם אביו ויום החדש והשנה, ולא עלה על דעת מנהיגי דובנא אז אישר בנים יולדו ויחקרו ויחפשו לדעת את היום שמת גאון אב"ד זה בו ולא יהיה לאל ידם לדרוש מן הלבנים השבורים, אלה מענה לשון? כי מרוב השנים שעברו על הלבנים השרופים נהרסו כלם, ואך גלים נצים נמצאים עתה שרידי חרבות מהכפות האלה, (ע"י ד"ק 152 בהערה, דבר שלום ואמת 112, אנשי שם ס' ת"מ,

דור ישרים 30). ותולדותיו ותולדות בניו ונכדיו כתבתי באריכות בס' "קרית חכמים".

ה) הגאון הגדול מו"ה משה ב"ר יוסף ה"י אב"ד ור"מ בדובנא אחרי הג"מ נחמן כ"ץ ליפשי"ת ראפורט, ומתולדותיו לא נודע לנו מאומה אך ממצבת קברו אשר בעיר לבוב שנעתקה בס' אנשי-שם, וכתבתי אל ידידי הר"ח החוקר הישישי מר שלמה באבער מלבוב אולי ידע הוא דבר מה מתולדות גאון גדול זה, והשיב לי כי לא נודע גם לו מאומה בלתי מצבתו. והנני מעתיק אותה מס' הנ"ל וזה אשר חרות על האבן הגדולה אשר הוקמה על קברו בעיר לבוב:

„ומשה אל האלהים עלה, ט' ימים לחודש סיון תמ"ד
לפ"ק הוא הרב הגאון הגדול מו"ה משה במו"ה יוסף אב"ד
בק"ק דובנא הגדולה, הרב"ן תורה ודלה דלה והשקה
כל בני דורו והי' מנוחתו כבוד עד מתים כי יהי' חיים“.

ט) הגאון המפורסם בדורו מו"ה ישראל בהפרנס ר' מרדכי יאלים מקראקא, ניסו של הרב פרנס הדור ר' ישכר בעריש בהגאון ר' העשיל מקראקא. הגאון ר' ישראל ה"י מחותנו של הגאון רבנו נחמן כ"ץ ראפורט, בתו היתה אשת הגאון רבינו שמחה כ"ץ ראפורט, והיה נקרא בשם ר' ישראל סווינחר והיה אב"ד בעירנו אחרי הג"מ משה ואח"כ נבחר לאב"ד ופרנס דד"א בעיר לוצק ושם מ"כ, (ע' תולדות אנשי שם להג"מ ד' ט' אפרתי, „אור הנערב“ בסופו הקדמת „שער עזרה“ לבוב 1866, ודיק 155, עטרת צבי, סמיכת משה, ת"א).

י) הגאון הגדול מו"ה שמחה בהגאון רבנו ר' נחמן כ"ץ ליפשי"ת ראפורט, רבנו שמחה נולד לאביו הגאון ר' נחמן בעיר לבוב במקום מגורי אביו בתור ראב"ד ודיין בעיר ההיא, כנראה בראשית המאה החמישית, ולפי דברי הח' כרמלי (העורבים פ"י) מנודו פרנסי העיר להרדיך ולנהל את קהל עדתם בנתיבות התורה ובהוראה, לפי דברי הח' ר"ש באבער בספרו אנשי שם שלפניו נגלו ספרי החיים וספרי המתים המה פנקסי הקהלה לא מצאתי זכר לדברי הח' כרמלי ולהשערתו זו, ונעלם ממני מאיזה מקור שאב הח' כרמלי את ידיעתו זו? והתחתן עמו אביו הגאון עם הגאון ר' ישראל סווינחר מקראקא, ועלה עם אביו דובנאה, ואח"כ כאשר נבחר הותנו הג"מ ישראל סווינחר לאב"ד ר"מ ופרנס דד"א לעיר לוצק, מלא הוא את כסאם אחריהם בדובנא (דבר

זה נעלם מעיני הה' כרמלי, עיר גבורים, החובות עיר) לערך שנת תמ"ב, וישב על כסא דובנא עד שנת תמ"ח שנבחר לאב"ד בעיר הוראדנא בכתב הרבנות משם, ובכ"ז ישב בדובנא עד שנת ת"ן, כנראה מהסכמתו ע"ס צפנת פענח חדש (פפד"א תנ"ד) בהסכמות תשעה נאונים והגאון ר' שמחה הוא הששי, אחר הגאון ר' יודל אבד"ק קאוולין, הגאון ר' יוסף יאסקי וחזתם שם בשנת תמ"ט, שמחה בא"א מורד הרב הגדול מו"ה נהמן כ"ץ וצ"ל ראפפורט החונה בק"ק דובנא, ולע"ע בק"ק הוראדנא, בשנת תנ"א בהודש סיון בועד דד"א באלקניק חתם: הונה בקהל הוראדנא, והיה לאב"ד אחר הג' מהר"ם זיסקינר, שעלה לכסא לובלין, וכתן שם עד שנת תע"ד, אחר מות הגאון מהר"ם זיסקינר בלובלין, נקרא הג"מ שמחה לובלינה לכהן שם פאר על כסא מהר"ם הנ"ל, והי' שם לאב"ד עד שנת תע"ז, ומלובלין נקרא ללבוש לשרת על כסא אבותיו נ"ע, אביו הגאון וא"ז הגאון ר' יוסף חתן מהר"ם מלובלין, ובנסעו שמה דרך עיר שעברשין נננו שם הארון הקדוש ביום ז' אב תע"ה, אז עלה על כסא לבוב במקומו הגאון רבנו בעל "הכס צבי" נ"ע דברי שלום ואמת 118), ולא כמו שכתב ה' ח"ס, שהי' אב"ד בדובנא אחרי הגאון ר' שמואל בהרב רש"ך, והיה אב"ד בלובלין, דובנא, לבוב, — איננו יודע מה הוא סה, ועירבב אור כחשך... כי הגאון ר' שמואל הי' אב"ד אחרי הגאון ר' שמחה, ואת תולדותיו באריכות ותולדות בניו נינו ונכדיו עד ימינו אלה כתבתי באריכות בספרי ק"ח אותם לבית אבותם.

(א) הגאון הגדול המקובל צ"ע מו"ה יוסף יאסקי בהגאון המקובל מו"ה יהודא יודל מלובלין, אבד"ק לבוב חו"ן לעיר, ואח"כ אבד"ק מינסק, ואח"כ אב"ד דק"ק קאוולין, בעהמח"ס "קול יהודה", נולד לאביו הגאון בתחלת מאה החמישית בעיר לובלין, והי' גיסו של הג"מ מו"ה ישראל ב"ר שמואל מטארניפאל אבד"ק לודמיר לוצק תלמיד ה"ט"ו, והיה מקודם אב"ד ור"מ בגליל מינסק ושם בא בהסכמה על ס' "חובת הלבבות" עם פ' מנוה (זולצבאך תנ"א) וחזתם "יוסף בן הגאון מ"ו ידלש מויצ חופ"ק", ולאחר שנסע הגאון ר' שמחה להוראדנא לערך תנ"א היה כסא דובנא רק בלא אב"ד שנים אחדות והרבנים הר"צ ישבו על כסא ההוראה ודנו במקום אב"ד עד שנת תנ"ה, אז שלחו קהל דובנא כתב רבנות אל הגאון רבנו יוסף יאסקי שהי' אב"ד בגליל מינסק, כנראה מס' "דברי דוד" להגאון בעל ה"ט"ו (דיהרנפורט תמ"ט) כותב שם המלךט והמגיה הוא התנו האלוף מו"ה אהרן בשנה ההיא: "חתנא דבי נשיאה הי' מורי המי

המאור הגדול מויה יוסף נר"ו אבי' דרימ דכולא גליל מינסק יצ"ו היה בן הגאון הגדול מ"ו יהודה, המכונה יודל אב"ד ור"מ דקי"ק קאוולי יצ"ו (ויוכל להיות שה"ו בעת ההוא אבי' דרימ בק"ק דובנא על כסא הג"מ שמהה אך לא נודע לנו מי היה וערפל התולתו ונשכה שמו) ובשנת תנ"ח בא בהסכמה ע"ס נפתלי שבע רצון (אמשטרדם תס"ח) וחותר "יוסף בלא"א הרב המפורסם מ"ו יודל ז"ל הונה בגליל מינסק, ומצ"פ בק"ק דובנא רבתי ביום א' ער"ה תמוז נח"ת לפ"ק, חבר ס' יסוד יוסף (שקלאב תקמ"ט), נעימה קדושה (ווילנא תרל"ב פעם שנית), ונפטר בעיר דובנא ער"ה אייר תס"ד לפ"ק, ובספרו נעימה קדושה בהקדמתו נמצא ספור נורא ממנו, כי ברבות השנים לערך עשרים ושנים שנים, כאשר ננעו הקוברים בקצה מטיהם בעת רצותם לחפור שם קבר להגאון ר' יהושע העשיל בהג"מ אלעזר שנפטר בשנת תפ"ט, ראו הקוברים את גופו שלם ע"ש, פה מצאתי להעיר דברים אחרים ולהראות לך, קורא יקר! בהשקפה ננסית את גודל ערך ידיעתו של ה' ח"ם בתולדות גדולי דובנא אשר מכהן שם בתור רב"ל לערך עשרים שנה, ולא ידע ר"ח"ם מתחלה, אשר לפי דברי רשימתו שהוא הושב ומונה את הג"מ יוסף ראשון לרבני דובנא לפני הג"מ נחמן כ"ן ומת בדובנא, בודאי מת לערך תכ"ב, כי בשנת תכ"ג י"טב על כסא דובנא הג"מ נחמן כ"ן, ואם נחשוב שהג"מ יוסף נפטר בדובנא בימי עלומיו אבל אחר שה"ו מקודם אב"ד בגליל מינסק, מת בודאי בהיותו בן מ"ב שנה, וא"כ נולד בשנת ש"פ לערך, ובעת נצא לערוך את שנותיו של הגאון ר' יודל אב"ד קאוולי, ונמצא ממנו הסכמתו האחרונה ע"ס כתונת פסים נדפס באמשטרדם בשנת תנ"ה, ומת בקאוולי בשנת תנ"ז וכן כתוב בפנקסי קאוולי, ואם נחשוב את שנותיו לשבעים נולד הגאון מו"ה יודל בלובלין בשנת שפ"ז, מזה אנו למדין כי בנו ר' יאסקי נולד שבע שנים לפני אביו! והוא הרב הראשון מדובנא! ולרב פלא זה זכתה עיר דובנא אחר ימתי מאות בשנים שגלה לנו ה' ח"ם, האם איננו כדאי דאוי והגון דבר כזה להכתב באותיות גדולות על לוחות ההיסטוריא של עירנו דובנא?... שזה גלה לנו מני הישך אשר כבר כסה משאוק, בעל המאמר דנק, אשר ראשון ואין שני הדומא לפלא כזה אף בהפלאים הנמצאים בס' "צל העולם" מאת דעלאקארט! ואילו לא נבראת חוברת זו אלא להראות פלא זה דינו, כי נודע ממנה דבר מה שאהרי הטבע שננור בעת מעשה כראשית מאת בעל הבריאה, כמו ויפתח ד' את פי האתון וכדומה... (ע"י עיר ווילנא 190, ד"ק 77, נעימה קדושה בהקדמה זכרון למשה).

יב) הגאון הגביר מו"ה שמואל בהגביר הפרנס ר' שלום שכנא מקראקא בן הג"מ אהרן מנחם כ"ץ (חתן הג"מ בעל פני יהושע), בהג"מ יוסף כ"ץ בעל שארית יוסף ניסו של מרן הרמ"א ז"ל, היה מקודם אב"ד דק"ק עיר חדש, ואח"כ אב"ד בדובנא אחרי הגאון הקדוש בעל יסוד יוסף, ונמצא ממנו הסכמתו ע"ם פני ארי' זוטא (ווילמרשדארף ת"פ) מיום ה' ב' תמוז שנת "לבטח והשקט" לפ"ק: "נאם שמואל בלא"א מו"ה שכנא הכהן מקראקא הונה בק' דובנא רבתי", וע"ם מכתב אלידו (המבורג תע"ב) מיום ה' ב"ה סיון תע"א, ובתו הרבנית מרת אסתר היתה אשת הרה"ג מו"ה ליב ר' מנליש מקראקא דיין בדובנא, ונפטרה בעירנו, ומצבתה נעתקה על ידי, והוא מיום ר"ח שבט תקכ"ו (עיי' מאמרי לה"ב הצפירה 1900 גליון 135) והוא ה"י צמרת הארז ראש משפחת כהנא בדובנא, ועלה לעיר בראד ושם מ"כ, ואחר ממשפחתו נכדו ידידי המשכיל מו"ה נפתלי היים כהנא מדובנא. העתיק עבורי את מצבתו בעת היותו בעיר בראדי בקי"ן העבר להשתטח על קברי אבותיו נ"ע שם; וזה הרוח על מצבתו:

פ"ג הרב הגאון הגדול אבד"ק דובנא מ"ו שמואל ב"מ
שלום שכנא כ"ץ נ' ביום ב' כ"ה סיון תפ"ט לפ"ק.

ויתר תולדותיו, ותולדות ניניו ונכדיו עד היום הזה כתבתי באריכות בספרי תחת שם "משפחת כהנים" ובזמן מותו טעה הח' הג"מ יוסף לעזוינשטיין בס' דור דור ודורשיו, כי לא ידע בכבוד ממצבתו ע"ש.

ג) הגאון מו"ה יצחק אייזיק בן הגאון ר' שאול נינצבורג אב"ד בדובנא אחר הג"מ שמואל כהנא מקראקא, ואח"כ נבחר לאב"ד ור"מ דק"ק מאהליב עי"נ דניעפער, והוא אבי הג"מ מו"ה מאיר גינצבורג מקודם האב"ד בק"ק וויז'ניץ, ואח"כ ראב"ד בדובנא ביחד עם בן ניסו הג"מ מו"ה נפתלי הירץ אבד"ק דובנא, חתן הג"מ שמחה כהן ראפפורט ובוה טעה הח' בעל "דעת קדושים" שכתב ברף 202 שהג"מ יצחק אייזיק היה אבד"ק מאהליב ואח"כ אבד"ק דובנא, כפי שכתב בעצמו שנמצא ח"י בפנקס מאהליב על פסק מן י"ד סיון תפ"ו, בעת אשר הגאון מו"ה יהושע העשיל היה אבד"ק דובנא עוד משנת תע"ט ומשנת ת"פ נמצא ח"י על פנקס דובנא מיום ה' כ"ו סיון וחתם "הק' יהושע העשיל" (עלה מ"ח ע"ב) ומת בשנת תפ"ט, וזאת יודעים אנו כי הג"מ יהושע העשיל ה"י אב"ד אחר שנסע אביו הג"מ אלעזר לבראדי, אך האמת

שהג'מ יצחק אייזיק נינצבורג היה אב"ד בדובנא שלש שנים מן תע"ב עד תע"ה ואח"כ נבחר לאב"ד במאהליב, והי' גיסו של הגאון בעל חכם צבי, כי הי' חתן הג'מ משלם זלמן מירלש אב"ד דק"ק המבורג (ע' ד"ק 202 תמ"ג שם).

יד הגאון הקדוש מו"ה אלעזר בהרב הפרנס הדור מ' ישכר בעריש בהגאון ר' העשיל מקראקא, הי' מתחלה אב"ד ורי"מ דק"ק ראזינאי ואח"כ אב"ד ורי"מ בדובנא, וישיבתו בדובנא היה מעט לערך שלש שנים מן שנת תע"ה או תע"ו עד תע"ט לערך, ואח"כ עלה לעיר בראדי ומ"כ שם, והוא הי' א"ז של הגאון ר' יחזקאל סגל לנדא בעל גודע ביהודה בן בתו ח"י, ונכדו הגאון מו"ה יעקב'קע בהג'מ יחזקאל לנדא מספר בשבתו בהקדמת ספר גודע ביהודה קמא, ומכנהו בשם צדיק יסוד עולם (ע' צל"ה לפסחים והקדמת ס' ראש המזבח), והי' ח"ס טעה בשתיים לא השב אותו בין רבני דובנא, וקרא שמו אלעזר במקום ששמו האמתי הי' אלעזר! נפטר בכראדי, ומצבתו העתיק עבורי ידידי הנכבד ה' נפתלי חיים כהנא, וזה הרוח על מצבתו:

פ"ג היה הרב ר' אלעזר שהיה אב"ד ורי"מ במדינת ליטא
בק"ק ראזינאי בן הרב המפורסם מו"ה ישכר בעריש
בהגאון המפורסם רבן של כל בני הגולה ר' העשיל
שהי' אב"ד בק"ק קראקא.

יום החדש והשנה שקוע באדמה, ויש תקוה לדעת גם השנה והיא"צ.
טו) הגאון מו"ה יהושע העשיל בהג"מ אלעזר, הנקרא בשם רבי ר' העשיל הקטן (דער קליינער רבי העשיל), הי' אב"ד בעיר דובנא, אחר שעלה אביו הגאון לעיר בראד, מלא הוא מקומו בדובנא בשנת תע"ט לערך ובשנת ת"פ נמצא ח"י על פנקסי דובנא, הסכים ע"ס יד כל בו (נרפס בפראנקפורט דאדרא תפ"ז), הי' יהושע העשיל בהג"מ אלעזר נ"י חב"ק דובנא (מזה נראה כי אביו הגאון היה אז עוד בין החיים בכראד"ס), וע"ס יפה מראה אנדות ירושלמי ע"פ זרע אברהם, וכבוד הכמים מר"ש יפה (אמ"ד תפ"ז) והסכמתו משנת תפ"ד ביחד עם הג"מ אברהם כהנא אבד"ק אוסטראה, והיה דודו של הגאון בעל נוב"י, נפטר בק"ק דובנא ער"ה אב תפ"ט, ועזב אחריו לצדקה להחזיק לומדי תורה ארבע מאות ז"ה על רוחים 10 ז"ה, וגם נמצא ממנו ספר תורה בבהכ"ס הגדול, וכס' נעימה קדושה נמצא שם מעשה רב מקבורתו, ובנו י" ישכר בעריש נפטר בכראדי בשנת תקמ"ט כ"ז ניסן ומצבתו נמצאת ת"י.

טז) הגאון מו"ה זלמן אפרים בהג"מ שאול אבד"ק לודמיר. היה מתחלה אבד"ק ברעסטעצקא, ואח"כ אבד"ק דובנא ולא נודע לנו הסבה למה עזב את כסא דובנא. ויהי כסא הרבנות דובנא רק בלא אב"ד ורי"מ אך הבד"צ ה"י שופטים בעת ההוא (ממכתב הנמ"י יוסף לעוונשטיין).

יז) הגאון המפורסם הגביר מו"ה אברהם בהג"מ שמואל כהנא (בן דעת הח' יוסף כהן צדק והג"מ יוסף לעוונשטיין, ע"י הטבת הנרות, הצפירה גליון 175, 1900) ה"י מתחלה אבד"ק בראד, וביום א' ט' ניסן תע"ה שלחו קהל עדת ישרון מאוסטראה כתב רבנות אליו, עם ה"י של הגאון ר' נפתלי כ"ץ שנסע לארץ הקדושה (ע' אוצרות חיים בסופו), ונמצא ממנו הסכמה ע"ס הדרש משה' משנת תע"ט, וע"ס "יפה מראה" משנת תפ"ה, והתם יום ד' אלול, נאום הק' אברהם כהנא מקראקא חונה בק"ק אוסטראה, ומפני סבה פתאומית שהי' לו ע"י שר העיר ברה בלילה מאוסטראה (כן סיפר לי הרה"ח מ' מענדיל בובער מאוסטראה מפנקס ד"סם), ונסע ה"ך דובנא לבראדי וקבלוהו עדת דובנא במלא הפנים כבוד על הכסא הרבנות בעי"ם, ונפטר בדובנא לערך שנת תק"א לפ"ק, וכד נה נפשיה הרב כהנא נתחמם עליו בהספדו הכהן הגדול מאה"ו הגאון מו"ה חיים כהנא אבד"ק לבוב (זכר החיים דרוש כ"ג), וקברו בין קברי כהנים.

יח) אחר מות הכהן הגדול עלה בנו הגאון מו"ה יצחק משה כהנא בנו הבכור ונמצא ממנו פרוכת בבהכנסתו בעירו עם שהי' כפ"ס לסימן כהונה וכתוב על הכפרת באותיות של כסף, ז"ג הרב ר' משה כהנא ואשתו הרבנית מ' ריזל. גם נמצא ממנו ספר תורה בבהכנסתו דפה, ונפטר בדובנא בשנת תק"ה, והתם על הרבה תקנות בפנסק' דובנא משנת תק"א, תק"ב, ה"ק יצחק משה כהנא אבד"ק דובנא, אחר מותו התמו גיסו הג"מ שאול ואשתו מ' ריזל שקבלו המעות מהזתנם, הג"מ אברהם כהנא, בשנת תקוא"ו (פנקס דובנא עלה א' ע"א).

יט) הגאון המפורסם בדורו ר' שאול בהג"מ ארי' ליב ראב"ד דק' דובנא, רישא, אמשטרדם, התן הגאון הנשר הגדול בעל חכם צבי, בהג"מ שאול אבד"ק לוקאטש, קראקא, אמשטרדם, בהגאון רבן של כל בני הגולה רבי העשיל, נולד לאביו הגאון בעיר רישא בשנת תע"ז ובשנת תצ"ד לערך התחתן עמו אביו עם הגאון ר' אברהם כהנא בעת שהי' אב"ד בדובנא (אשר עבור שהיתה אשתו יפ"ת והשר מאוסטראה חמד את יפ"ה ברה הג"מ אברהם מאוסטראה בלילה לדובנא) ובעורו צעיר לימים כבן ד' שנים נתקבל לאב"ד בעיר לוקאטש (על כסא אא"ז ר' שאול) ויהי אחרי מות משה

כהנא גיסו בשנת תק"ה מלא הוא את מקום גיסו⁵ והותנו בתור אב"ד ור"מ בדובנא והיה אז בן כ"ח שנים, ונמצא ממנו הסכמה בעת שהי' אב"ד בדובנא ע"ס "ברוך מבנים אשר" (ואלקווי תק"ט) והתם הק' שאול בהג"מ אר"י ל"ב אבד"ק דובנא, ועל ש"ס קטן דפוס אמשטרדם, וע"ס מפלגי ראובן (ואלקווא תקל"ה) והתם בשנת תקט"ו: הק' שאול בה"ג ר' אריה ל"ב ז"ל הונה בק"ק דובנא ומצ"פ לק"ק אמשטרדם. ואה"ו הצעיר הג"מ צבי הורש שהי' אח"כ אבד"ק ברל"ן, כתב מכתב אל"ו לדובנא בדבר אש המחלוקת של דודו הגאון יעב"ן עם הג"מ ונתן אבד"ק אה"ו (ע' שארית ישראל, אמשטרדם תרט"ו). ובשנת תקט"ו כשמת אב"ו הגאון ר' אר"י ל"ב אבד"ק אמשטרדם, וכה הוא ליטבת על כסאו אהר"ו בעדת אשכנזים שם כהוהו בן שלשים ושמונה שנה. ויהי' שם אב"ד כשלשים וחמש שנים, וימת שם בשיבה טובה בן שבעים ושלש שנה ביום ש"ק ליע"ע ז' תמוז שנת תק"ן. חבד ספר "בנין אריאל" ב"ח (נדפס באמשטרדם תקל"ח). וגם נמצא ממנו איזה פסקים וש"ת בספדו גאונו דורו, והתחתן עם בנו אר"י ל"ב עם דודו הגאון יעב"ן, בעוד יעקב חי, כנראה מתשובתו להג"מ מאיר אבד"ק קאסטנטיין ישן (יש"ת מ"ס חיים) — ונמצאות ממנו הסכמות רבות למאות אין מספר, והיה גם משורר ופייטן כנראה ממחברתו "שירות ותשבחות, לאל אלהי הרוחות", שהתקין לאמר אהר תפלת מנחה בש"ק כ"ז להרש אדר תקצ"ו, ליום מלאות י"ח שנה למעלת ווילהעלם החמישי פדינ"ן מן אראניע (ע' בני יונה 36—37), ואלה הדברים ההרותים על מצבתו שהעתקתי מס' העורבים הנ"ל וז"ל:

בנין אריאל.

פ"ג אדמו"ר הרב המפורסם מו"ה שאול זצלה"ה בן אדמו"ר מוהר"ר אריה ל"ב זצלה"ה, בעל מחבר ספר הדרי תורה ובית תלמוד הנכללים בבנין אריאל. בן ל"ח שנים היה שאול במלכו על כסא אבותיו נ"ע פה קהלתינו, ונפטר בשיבה טובה בן ע"ג שנים ש"ק לעת מנחה ונקבר למחרתו יום א' ה' תמוז ותהי' ה'מ"ש"ר"ה על שכמו לפ"ק תניצ"ב"ה.

⁵ וה' ה"ם שש כנמצא שלל, כי מצא שגיאה קטנה בס' כלילת יופי להגאון החוקר הגדול מר ח"ן דעמביצר שכתב שהג"מ שאול נתקבל לאב"ד בדובנא אחר מות הותנו ולא ידע כפנקסי דובנא! מדוע לבו איננו מרגיש על איידיעותיו הרבות שעצמו מלספר ברשימתו? טול קורה מבין עיניך...

ואת יתר תולדות רבנו שאול כתבתי על ספרי באריכות אחריו להתייחס.

כ) הגאון המקובל מו"ה נפתלי הירץ כהגאון הגדול ר' צבי הירש אבד"ק האלבערשטאט כהגאון מו"ה נפתלי אישכנז איש צבי אבד"ק קאוולי ולבוב, התן הגימ' משה פנחס הדין. הגימ' נפתלי הירץ ה"י הבן השני של הגאון ר' צבי הירש התן הגאון ר' שמחה הכהן ראפפורט והבן הבכור ה"י הגאון ר' שלמה דוב אבד"ק לובטש ודק"ק גלוגא התן הגי' בעל פני יהושע (ולא כמו שכתב ה' חיים שה"י הבן הראשון של הגי' ר' צבי הירש כנודע). והיה התן הפרנס ר' יעקלי באביד מבראדי כהגימ' יצחק אבד"ק בערוזאן ובראדה, בהפרנס ר' ישכר בעריש כהגי' ר' העשיל, ואישתו הרבנית שמה פייידיל, ולמד בצוותא הדא עם גיסו רבנו יצחק הלוי איש הרוויץ אבד"ק אהיו ועם הגאון בעל נודע ביהודה בבראדי, ובעודו צעיר לימים נתקבל לאביד ור"מ דק"ק קאוולי, ושם בעתה על חברו והרם על הפראנקיסטים שהיו ביומי דשוקא בק"ק בראדי ביום כ"ו אייר ה'תשי"ד לפ"ק עם דודו הגימ' חיים כהן ראפפורט אבד"ק לבוב ועם אהיו ר' שמחה אבד"ק דעסווא, ועם גיסו הגאון מ' יצחק אבד"ק אהיו, והוא השלשה עשר, חתם: ה"ק נפתלי הירץ הוב"ק קאוולי ומציפ' לדובנא (ע' פֿראַנק ועדהו 81). ובשנה זו נתקבל לאביד בדובנא על מקום הגאון ר' שאול, והיה אחד מהרודפים אחר צבי שבור הבת שיצ' ימיש והכריזו החרם הגיל בדובנא (ע' פֿראַנק 145), והיה רבו של החכם המליץ ר' שלמה ברוי וואל מדובנא, ר"ש"ד", ובעת שנסע דרך ברלין וראה שתלמידו הה' רשיד התחבר עם רמיד קרא עליו מקרא שכתוב, כהתחברך עם אהויהו פדין ד' את מעשיך, ומסבה זו נתפדה החבילה בין ה"ה רשיד והחכם רמיד (ע' מכתב רשיד לה"ה הרוו"ה, קורות היהודים כהאלברשטאט 179 להדיר אוירבאך, תולדות הספרות להדיר קארפליס), ונמצא שו"ת מהגימ' רג"ה בס' אור ישראל בנידן הנט מקליווא, ביחד עם אחיו הבכור הגי' ר' שלמה דוב אבד"ק גלוגא, ובשו"ת מים חיים להגימ' מאיר אבד"ק קאסטאנטיץ ישן בן יעביץ משנת תקל"ה, גם הסכים על ספרים רבים וכש' תקל"ו ע"ם מים קדושים (מעויראב מים קדושים לפ"ק) והתם שם יום א' כ"ג אייר תקל"ו, הק' נפתלי הירץ החונה בק"ק דובנא, ונפטר פה עשרה ימים בחודש אייר שנת תקל"ו, וברישימת הנפטרים בבהכנה"ג פה כתוב: לזכרון אינ מורי מורנו רבי נפתלי הירץ בן מורנו ורבנו רב רבי צבי הירש עשרה ימים בחודש אייר, ואת יתר תולדותיו

ותולדות בניו ונכדיו עד היום הזה כתבתי באריכות בספרי קרית הכמים, ומשפחתו היתה אשכנזי איש צבי.

כא) הגאון ר' זאב וואלף בהנ"מ נפתלי הירץ, נולד לאביו בשנת תק"ה בעיר בראדי, ואח"כ התחתן עמו אביו עם הגאון מוהר"ר נחמן היילפרין אב"ד בקלויז ברוסק הליטא, ושם אשתו הרבנית מרת יוטא, ובעודו צעיר לימים נתקבל לאב"ד בעיר ראדווייל, ונמצא ממנו תשובה אחת בעת שהיו אב"ד בעיר ראדווייל כס' תפארת צבי בתקנות עגונות ס' ב', וכותב שם המהבר אליו: כבוד ישיב הרב המאה"ג מוה' זאב וואלף אבדיק ראדווייל. וגם מובא בשו"ת נוב"ך האה"עס' ואו, ובשנת תקל"ז בהיותו בן ליב שנים מלא את כסא אביו בדובנא, ונמצא ח"י על פנקסי דובנא מיום כ"ה תמוז תקל"ה. הק' זאב וואלף הוב"ק דובנא רבתי (עלה ק"ח). ונמצאו ממנו הסכמות ע"ס מרגליות התורה, מיום ד' כ"ב אלול תקמ"ה, תשואת חן (דובנא תקנ"ז). בת עיני (דובנא תקמ"ה) ועוד רבים. והיה איש אמיד, כנראה מזה שנדב פרוכת יקר לבהכ"נ עם אותיות של כסף הקידוש של שלש רגלים, וכתוב על הכפורת באותיות כסף. וז"ל הרב מוהר"ר זאב וואלף נ"י בהגאון מ' נפתלי הירץ ז"ל ואשתו הרבנית מ' יוטא ת"י, שעלה לסך המיש מאות רוי"כ בדנציג (כן סיפר לי נכדו המוי"צ דפה הרב זאב וואלף שליט"א). בחצי אלול שנת תקנ"ב מתה עליו אשתו הרבנית מ' יוטא, או נדב אלף ז"ה פויליש ומסרם למנהיגי קהלתנו לעלות רוחים עשרה למאה לצדקה ביום היו"צ של הרבנית מדי שנה בשנה (פנקסי דובנא ע"נ ע"א). ונמצא ממנו הסכמתו ביהוד עם ניסו הגי"מ נתן הלוי הורוויץ אבדיק שדה לבן בהנ"מ יצחק הלוי הורוויץ אבדיק אחיו, ומה בן נ"ה שנים בשנת תק"ס לפ"ק. ואלה הדברים התרותים על מצבתו (שהוקמה מחדש על ידי נכדו האב"ד בעורנו הגי"מ מנחם מענדיל נ"י אויערבאך):

פ"נ הרב ר' זאב וואלף אב"ד ודי"מ דקהילתנו בן הרב הגאון המפורסם בדורו בנגלה ובנסתר ק"ש ה"ד נפתלי הירץ ז"ל אב"ד ודי"מ דקהילתנו. הנצב"ת. ואת פקודתו שמררה רוחנו שלא לתאד אותו בשבחים. שנת היא תק"ס לבה"ע.

ואחרי מותו ישב על כסא דובנא בין מלכא למלכא ניסו הגאון ר' נתן הלוי איש הורוויץ בהגאון ר' יצחק הלוי אבדיק אחיו, ונמצא ח"י בפנקסי דובנא משנת תק"ס כ"ו סיון והתם: הי"ק נתן הלוי

איש הורוויץ אבדיק שדה לבן, נפטר בעיר דובנא בלא זשיק, ומנוחתו אצל ניסו הגאון הגיל ומצבתו ומצבת אשתו הוקמו מחדש.

כב) הגאון מוה' חיים מרדכי מרגליות, אחי הגאון הנודע מוה' אפרים ולמן מרגליות, נבחר על כסא דובנא אחרי הגאון הגיל והי' מקודם אבד"ק ברעסטיצקי, ונמצא ממנו הסכמות ע"ס מהצית השקל (פארצק תקע"ט) מיום ד' ט"ו שבט תקע"ה. ה"ק חיים מרדכי מרגליות הונה בק"ק דובנא רבתי ובק"ק ברעסטיצקי, ע"ס יל"ה (פארצק תקע"ו). על ספרי ח"ב (ראדיוויל "אל דע אברהם אהבי' לפ"ק) מיום ד' י"א אלול תקע"ט י' והקים בית דפוס חדש בעירנו והדפיס בדפוסו ספרו שערי תשובה, ומסבה זו נסע מעיר דובנא, ואת ספרו ח"ב השלים אחיו הג"מ א' ז' מרגליות, ונפטר בעיר דינווויץ.

כג) הג"מ חיים יעקב בהגאון מוה' זאב וואלף, היה מתחלה אב"ד בעיר ראוונא, ואחר שנסע הגי' בעל שערי תשובה מדובנא מלא הוא את מקום נחלת אבותיו בדובנא, והיה תלמידו של הגאון ר' ניסן דיין ומייצבעת ההוא בדובנא בעל "עצי לבונה" ומעין גנים, והסכים ע"ס שם, בימיו הי' הגאון הגדול ההכס מוה' אלעזר אויערבאך מקודם אב"ד בעיר טאלטשין ואח"כ ראב"ד בדובנא, רבו של הגאון בעל "לבושי שרד" מחבר ס' טורי אבן שו"ת, נפטר בדובנא שנת תקפ"ט, והוא דודו של הרב הגדול הדי"צ דפה מ' יוסף ליב אויערבאך — פעמים, חברו של הגאון בעל עצי לבונה (ע' מאמרי לה"ב הצפירה 169 ש' תר"ס), ונכדו הגאון ר' אלעזר אויערבאך המה בני ר' אלתר ז"ל צוקערמאן — ואחיו ר' יאקיל צוקערמאן בדובנא. — הג"מ חיים יעקב הי' חתן ר' דוד פרנס ונפטר בדובנא וזה מצבתו:

"פ"נ מרא דאתרא הרב מורנו ר' חיים יעקב בחרב הגאון מורנו ורבנו זאב וואלף האב"ד דקהלתנו ואת פקודתו שמרה רוחנו לבל לתארו בשבחים נ' ביום הכפורים שנת תר"י לפ"ק".

ולא כמו שכתב הי' חיים שנפטר בשנת תר"ה — והאבן העדות (ע' שו"ת מים חיים ס' ו', רבני מינסק והכמיה, שד"ג החדש ז').

(* בשנת תקע"ח בעת שנתאספו גדולי חכמי היהודים מכל מדינת רוסיא לעיר ווילנא. לבחור שלשת נבחרים (דעפוזיטשע) לעיר המנוכה פ"ב להביא לפני הממשלה הרוממה את עניני הכלל, היה גם הוא בין הג' אלה וחתם א"ע ה"ק חיים מרדכי מרגליות אבדיק דובנא (ע' ק"ג 85).

כד) הגאון הגדול מוה' דוד צבי אורבאך אב"ד דק' דובנא התן הגאון מוה' חיים 'עקב מלא אחר חותנו בדובנא, חבר ס' מלבושי טהרה' ועוד חבורים רבים ונמצאים בכ"ז אצל בניו רבני דובנא יושבי על מדין פה. בנו הבכור האב"ד מוה' מנחם מענדיל אורבאך ובנו השני המאה"ג החסיד ידא ד' מוה' זאב וואלף נ"י.

* * *

אלה המה רבני דובנא משנת ש"ס לפ"ק, דוד אהר דוד בקצור נמדין, בס"ד ישר ונכון, ואת יתר תולדות רבני עיר דובנא דייניה והכמיה וגם כל שלשלת יחוסם ותולדותם ותולדות בניהם אחריהם עד מינו אלה איש על מהנהו ואיש על דגלו באותות לבית אבותם, כתבתי באריכות וברחבה על ספרי הנקוב בשם 'קרית חכמים' אשר אתי בכתובים.

פרק שלישי.

וכעת נצא לבקר הלאה את דברי בעל המאמר דנק.

בגליון 8: 'הראשון מבני המשפחה פרנס, איש מצאתי על בית הקברות של העיר דובנא, הוא ר' אברהם פרנס אשר לפי המסורה היה התן הט"ז שנישא את בתו מאשתו השניה וזה מצבתו'. כל דבריו אלה ויחוסו אל הט"ז ומצבתו ומצבת בנו ונכדו לקה ה' ח"ס אות באות ממאמרי 'לקורות היהודים בוואלין' (הצפירה גליון 164 ש' תר"ס) ואת תולדותם ושלשלת יחוסם אל משפחת הורוויץ, ע"י בספרי 'עטרת הלוי' 20, שם: 'הרב הגדול מוה' שמואל ב"ר דוד בירנבוים נכד הגאון ר' עקיבא איגה, והיה יליד פוזנא ונתגדל שם ומנעוריו למד בבית ספר לעם'. גם זה ללא אמת, ואלה תולדות הגאון הנ"ל: הגימ' ר' שמואל נולד בעיר פילין (פ' פעטרקאב) בשנת תקע"א, לאביו ר' דוד ולאמו שרה, הנקרא בשמו ר' דודל שרה'ס, והוא אחד מארבעה בנים שנוולדו להור"י, הבכור מ' צבי, השני מאיר, השלישי הוא, והרביעי אברהם, ואחותם מרת בריינדיל אשת הרב מוה' ליבש הירשבערג אב"ד בעיר פילין, ונקרא בשמו ר' ליבש פילצער, אביו ר' דודל התחתן עמו עם הגאון ר' עקיבא איגה ולקח את בתו לאשה, ולמד בישיבתו הרמה בעיר פוזן י"ב שנים, ונולד לו מבת עקיבא-גאון בן אחד ושמו צבי, ושתי בנות, אחת היתה אשת הגי' ר' זלמן בראדסקי בקיעב, והשנית היא אשת הגאון אב"ד בעיר לבוב, ואחר מות אשתו בת ר' עקיבא, שב לעיר מולדתו פילצה, ואח"כ חזר וקבע

מושיבו בדובנא, כי לקח את בת הנכיר ר' יצחק מארשאלקאוויץ מדובנא ושמה שרה, וילדה לו בן וקרא שמו יו"ט ליפמאן ע"ש הגאון בעל תיו"ט שהתייחס אליו, ומת הילד, וכל ימי ישיבתו בדובנא היה על התורה ועבודה ולא פסק פומי' מנירסא ומת בן שבעים ושש שנים, ביום עש"ק ערי"ה ניסן תרמ"ה, והגאון ר' אברהם בנימן קלוגר שה"י אז בעת ההיא בעירנו קרא עליו מספר תמזורים לפני בהכנס הגדול, ונעו כל העם בככי, גם הרב האב"ד הספיד אותו לפני מטתו, והגי' משה נתן הלוי רובינשטיין שה"י מויצ בעת ההוא בעירנו, כעת אבד"ק וויניצא, קרא עליו למספר ולכני בביהמ"ד אברהם מירכי, ותולדה קצרה זו גם היא מהאה גלויה נגד ה' חים, איך הוא אומן גדולובקי במקצוע התולדה, אשר אף תולדות גאון זה שנפטר לפני שנים אחדות לא כתב כראוי, וכל דבריו בדוים ולא דובים ולא יער והאמת כאשרכתתי אני. (שמעתי מפי איש נכבד הישיש ה' קלמן בראנדים מקאוולי ש"ב של הגאון הנ"ל — ודבריו נאמנים), בנלוין 9: "ר' שלמה מדובנא היה נכד הפרנס ר' מאיר מדובנא", ואלה תולדות החכם רשיד בקצרה, החכם ר' שלמה נולד בעיר דובנא בשנת 1738, כ"ח תשרי תצ"ה, לאבי ה"ר יואל שה"י יליד קרעמיניץ ממשפחת סופרים כיהסם אל עזרא הסופר, והיה מתלמידיו של הגאון ר' נפתלי הירץ אבד"ק דובנא, אח"כ התגורר בעיר ברלין והיה מורה לבני רמ"ד, והיה אחר ממכארי התנ"ך ובהיותו בברלין חבר ס' אבל יהוד, שיר מספד על מות הגאון "יעבי"ן" (ברלין תקל"ו) והבר הקדמה לס' לישירים תהלה (ברלין תק"ם), וס' קול שמחה, אח"כ עזב את העיר ברלין מסבות רבות, ובא לעיר ווילנא לערך שנת תקמ"א לקבץ התומים על החומשים עם הבאור ותיקון סופרים ות"א מהדש, והכמי עיר ווילנא מרכזי הרוח לחכמי ישראל או, תמכו את לבו והוקו ואמצו בידו לעשות את מלאכתו ויתנו ערותם עליו בכתב ודיהם, כעדות הסכמת הגי' נה מינדים מחותנו של רבנו הגריא מוילנא, מיום ד' כ"ח ניסן תקמ"ב, והרב הח' המפואר ר' יוסף ב"ר אליהו פעסלעס, והח' רשיד התאכסן בבית הח' ר' יוסף הנ"ל, שם ליום השלמת כתיבת כל כ"ד ספרי קודש על הקלף בדיו ובשרשוט ובגלילה ובקדוש השמות הקדושים ובדקדוק שאר משפטי הכתיבה, אשר לא היה כמוהו בישראל (כנראה היה גם הוא סופר סת"ם כאביו ומשפחתו), חבר ס' ברכת יוסף (דיהרנפורט תקמ"ג) ע"ד המסורה והגהת הס"ת ונ"ך ובסופו שיר י"ז בתים לכבוד הח' יוסף הנ"ל (ע' קינ 222, קימ כ"א, ורכש לו שם בית אוסף ספרים גדול וכ"י

רבים שקנה הח' רש"י פ"ן אח"כ, ומשם באו לקהלת משה פרידלענדר בפ"ב, והיה מדקדק גדול ומליין ומשורר כנראה משוררו היקר על "מדת ההנופה" שנדפס ב"המניח" תרל"ד גליון 35, "השהר" שנה ח' מאמר נאה וגאון, וכתב הקדמה למחזור רוויה ע"ש. ונסע מעיר ווילנא לערך שנת תקמ"ה ובא לעיר אמשטרדם. משם כתב מכתבו לרעו הח' ר' וואלף היירנהיים מיום א' סיון תקמ"ט. ונדפס בל"א בס', לקורות היהודים בהאלברשטאט" צד 179 להד"ר אוירבאך, ונעתק לעברית בס' תא"ש להח' לאנדסהוט צד 121, ונפטר שם 23 יאנ' 1813, תקע"ג. בן שבעים וחמש שנים, ובנו הוא אברהם משה נפטר באמשטרדם (כנראה גם שם איז אביו ר' יואל היה אברהם משה כנ"ל) ונמצא ת"י תולדתו באדיבות מפי מקור נאמן ששלח אלי ההכם החוקר הגדול הפרופ' ד"ר א' ברלינר שיה"י. ממשפחתו בדובנא משפחת "אפטיק", "חרל" בקרעמינין. והזר יואל בהפרנס ר' מאיר חי איש אהר, שני יוסף בן שמעון בעיר אהר, ונמצא חי של הזר יואל הפרנס בפנקסי דובנא עלה כ"ז ע"ב על נוסח השבועה ותקנות הרעסטור מעריה סיון תקל"ז, והתם יואל בהפרנס דדיא, וע"ד ר' מאיר גינצבורג בהגאון מ' יצחק ארי' הנדפס בהכרך אור, 314, 1. טעה בעל המעתיק שם וכתב מאיר בהגאון ר' יצחק ארי', תחת שם בהגאון ר' יצחק אייזיק גינצבורג. והוא הג"מ מאיר בהג"מ יצחק אייזיק גינצבורג אב"ד דק' וויז'ן, ואח"כ ראב"ד דק"ק דובנא חתן הגאון ר' שמהה ראפ"ב, והי' ראב"ד ביחד עם בן גיסו ר' נפתלי הירץ אב"ד ד"שם ונמצא ממנו הסכמתו ע"ס תקנתא דמשה (אלעקסנין תקכ"ז) והתם שם מאיר בהגאון ר' יצחק אייזיק גינצבורג, וכתב שם המחבר עליו בפירוש הסכמת ש"ב הגאון מאיר שהי' אב"ד בכמה קהלות וכעת ראב"ד בק"ק דובנא רבתי (ע' תמ"ג 245) ולכן טעה מהעתקה זו הח' החוקר הגדול הפרופ' ד"ר א' הרבני, וכתב שזה ר' מאיר היה פרנס דד"א בעת ההיא, אך האמת שהגאון ר' מאיר גינצבורג שנמצא חי בפנקסי דובנא הי' ראב"ד דובנא, בעת ר' מאיר ב"ר יואל הי' פרנס דד"א, ועל ר' מאיר הפרנס זה כיון הח' ריביל בספרו בית יהודה, והי' ח"ס כתב אך לא ידע מה שכתב (ע' רשמי זכרונות לקורות עיר וויז'ן, "המליין" גליון 151, 1893, קהלת 72).

בגליון 10 שם: בדבר הדאקטרים ר' שלמה ובנו ומצבתם ויחוסם אל המשורר אב"ג. לקח אות באות ממאמרי. מצבות עתיקות בדובנא (המליין 272, 1899) ישם העתקתי את מצבתם ומצבת אשת

המשורר אביג, אשר בחר שם מקום לקבר אשתו אצל הד"ר ר' שלמה ראזינבערג, בעבור שהמשורר אביג הי' יליד קאסטאנטין מקום מולדת אשת הד"ר שלמה והי' בודאי ממכיריה וע"ד הד"ר ראזינבערג ואביו הנאון ר' אלי' אבי"ד בעיר המלוכה וויין, נודע לי כי הנאון ר' אליהו הוא בעל המחבר ס' עטרת אליהו משידלוב, והי' בשנת 1754 בווינא, והתנורר זמן מה בשם, ע"כ התיחס בנו עליו שהי' אבי"ד בוויין, או אחרים יחסו אותו משם, וזאת עשו רבים וכן שלמים אף אם לא נולדו ולא מתו בוויין, ואהר אשר בעל עטרת אליהו הי' בשנת 1754 בוויין והדאקטור שלמה מת בדובנא בשנת 1825 ונקרא "האי סבא", אפשר להיות יסוה היה בנו ואינונו דבר פלא כי בזמן ההוא בנו של גאון תלמודי למד הכמת הרפואה ונעשה דאקטור? כי בעל מעשה טוביה" אשה הי' כמאה הי"ז היה ג"כ דאקטור ורבים נמותו (ממכתב הח' הד"ר גידעמאן אבי"ד וויין אלי'). ושמעתי מהשיש ר' שמואל לנדא, ששמע מאבותיו כי הד"ר ר' שלמה הי' מלפנים ד"ר בצבא — ואח"כ התפטר ממיטרתו וקבע ישיבתו בדובנא, והתחתן עם בנו הי' נעציל עם בת דאקטער וזה מצבתה :

אשה הצנועה מרת צעטיל בת הרב הדאקטער מ' גרשון

אשת הרב הדאקטער מ' אלקים נעציל י"ח אדר תרי"ד תנצב"ה.

וכל דברי ה' ה"ם בהשערות, שהדוכס "ליובאמירסקי" בשוכו מנסיעותיו מהי"ל הביא עמו את הד"ר מוויין, כ"ז ללא אמת. ועליו להביא מקור נאמן וראיה לדבריו, בעת שהד"ר רוזנבערג הי' משידלוב ואשתו מקאנסטאנטין יטן ולא מוויין!

פרק רביעי.

ע"ן אשר בשטנת ה' ה"ם אלי, אדיר כל הפצו לשים לאל את כל עבודתי שכתבתי במאמרי, לקורות היהודים כוואלין, שהוא אך מעט מזעיר הומר לתולדות גדולי ומנהיגי אנשי שם שהיו בעיר דובנא, ומגמתו לבטלו בשלילה, בכתבו אשר אין כאן לא דובים ולא יעה, רק מצאתי מצבות בספרי התולדה וקראתי עליהן שמות אנשי שם מדובנא, אי לזאת מצאתי לנכון לפני והוכה לנפשי לתת לפניך, קורא יקר! עוד תולדות אהרות ממנהיגים אנשי שם וחכמי עיר דובנא, עם מעט קט מתולדותם ותכונת נפשם, ואשר היו לתהלה ולתפארת לבניהם אהדיהם.

הלא המה משפחת פרנס־מארשאלקאוויין הנקראים ב'ר' ק'ם (ר"ת בני ר' צדוק'ס).

(א) הרב הגביר הנודע בצדקתו מו"ה דוד פרנס, בהרב הגביר המפורסם מו"ה משה פרנס דוואלין, בהרב הגביר מו"ה דוד פרנס בהרב הגדול המפורסם מו"ה אברהם פרנס בהרב המאוהזג מו"ה זאב וואלף אבד"ק אליק, יהיה התן הרב הגאון הנודע מו"ה שלמה ר' ליבוש'ס אבד"ק פולנאה ולובלין, הנקרא בשם מהרש"ל השני דבני של דבני השליה. ולפי המסורה הקבלית אצל נכדיו ה"י הרב ר' אברהם התן בעל הטיוט. הרב ר' דוד פרנס היה נודע ומפורסם בצדקתו ובתום לבבו בעת ההיא, וההויק לתלמודי חכמים לומדי תורה בבמה"ד אשר בנה מכספו בחצרו (הנקרא כעת ע"ש בנו ר' צדוק ברצ"ים קלוי"ס). הוא היה אחד המיוחד מנבדיו וקציני עירנו בזמנו, ושמעתי מנכדו הרב המו"ץ מו"ה זאב וואלף נ"י, אשר מרוב היבטו לתורת ה' תמומה ומאהבתו לת"ת ומקור רבני, ערך שלחן ללומדי תורה מבית מדרשו מדי הדיש בהדשו ועשה סעודה כסעודת שלמה בשעתו, וכל אחד מהת"ה עשה סו"ם על אוה מסכת ב"ש"ם, והוא יטח מאד כשמחת סעודת מצוה זו. עד יום מותו למד כצוותא חדא עם רב אחד שיעור מדי יום ביומו, וזכה לראות עולמו בחייו, בניס ובני עוסקים בתורה ובחכמה שגם עלו מעלה על פסגת האושר ועושר, ואצלו ה"י תורה וגדולה נצמדים במקום אחד, ומפני גדל השיבתו בין אצילי ורוגי פולין, שבא עמדם בכרית המסחר, ה"י קוראים לו בשם "מארשאלעק" בשפת פולנית שנגזר משם "פרנס" בעברית, ומטעם זה נתן לו השם "מארשאלקאוויין", אשר עד היום השם הזה הוא לכבוד ולתפארת לצאצאיו יוצאי תלציו. הוא היה התן הרב הנודע ר' צדוק, הנקרא בשם "ר' צדוק דער רייכער", בן הגאון ההר"ף מו"ה משה פנחס הר"ף אבד"ק לבוב, הותן של הגדול ר' נפתלי הירץ אישכנזי אבד"ק קאוולי ולבוב, אבי הגאון ר' צבי הדיש אבד"ק האלבערשטאט, נכד של הגאון המפורסם בדורו מו"ה משה הר"ף, הותן של רכנזי שבתו הלוי הורוויץ בעל ווי העמודים בן השליה, ושם אשת ר' דוד הנ"ל אסתר, והתחתן בנו ובנותיו עם גאוני הדור, ונתן להגי"מ חיים יעקב בנו של הגאון מו"ה זאב וואלף אבד"ק דובנא את בתו לובא לאשה (נפטרה י"ז שבט תר"ז), ועם בנו הרב הגביר ר' צדוק התחתן עם הגאון הגדול שלשלת היוחסין מו"ה מרדכי צבי הלוי הורוויץ אבד"ק האריחוב. הגביר ר' דוד הנ"ל נפטר בשם טוב זקן ושבע ימים, וזה הוא מצבתו :

היום נפל שר וגדול בישראל, זקן ושבע ימים, הנביר
המפ' בכל הארץ מו"ה דוד בהרב מו"ה משה פרנס, י"ג
אדר א' תקפ"א תנצב"ה.

ב) הרב הנביר הנודע מו"ה צדוק בהרב הנביר המפורסם מו"ה
דוד פרנס מארשאלקאוויץ, היה אחד מהמצויינים בין נכבדי וקציני עיר
דובנא, ונודע בצדקת פורונו בקהלתנו, הוא היה התן הרב הגאון הנודע
מו"ה מרדכי צבי אבדיק הארחוב בהגאון רבשכבה"ג מרן יצחק הלוי
איש הורוויץ אבדיק אה"ו (דבר זה נעלם מעיני הח' בעל דעת קדושים).
ומתכונת נפשו הטהורה נודע לנו שכל הפצו ומנמתו תמיד לדאוג עבור
אחיו עניי עמו, והיה ראש וראשון לכל דבר שבצדקה, וכל מעשיו
צדקתיו ועבודתו בצידי הצבור היו אך לשם שמים בלי שום צד פני
אחרת או יחס כבוד מדומה הוא בנה מהדש שנית את בית מדרשו
של אביו ונתן ישמה כלי הקודש כלי כסף וכל צרכי הכית ברוח נדיבה.
גם ספרים יקרים למכירה, הביהמ"ד הזה נקרא עד היום על שמו הטוב
בשם ר"צ ברצ"ים קלוז'ה, גם לכל שאר בתי מדרשים אשר בתוככי עירנו
נתן במתנה מנורות יקרות מעשה הושב אשר המה יקרי המציאות
בדורנו, והתקין הרבה תקנות טובות ומועילות, גם הניה אהריו מעזבונו
נחלות רבות אשר כסף פרוי הכנסתן מוקדש לדברים שבצדקה, כמו
עבור מעות חטים לעניים על חג הפסח ועוד... גם נתן להדוכס לויבאָך
מירסקי סכום כסף רב בתנאי אשר הדוכס מחויב לתן מדי שנה בשנה
בחורף סכום עצים מסוים לעניי עירנו, ונמצא ה"י בפנקס של חברת "חסד
של אמת", שהוא היה אחד ממיסדיה בעת החולידיע ר"ל ביטנת תקצ"א, והוא
ראש צמרת הארז "משפחת בר"ין" בדובנא, והניה אהריו ברכה בן אחד
וארבע בנות, והתחתן עמהם עם נאוני גדולי היחש בדורו,
אשר מהם הישתרנו והסתעפו ענפים רבים ענפי עין אבות,
ומהם יתד ופינה למשפחות רמות בישראל, והיינו: משפחות האפורט,
אשכנזי, עליאש, לנדא, הורוויץ ועוד, ונפטר בשם טוב לתפארת לדור
עולם לזכרון, וכה תקונן עליו מצבתו מרה:

"שאל נא אתה הנביר, למי נחצב פה קבר, כקטן כגדול
הבינו דעת, תצלנה אוון שומעת, פה נטמן מו"ה צדוק
במו"ה דוד ביר משה פרנס, גם בשמו בלבד תכירנה, מי
ומי הוא תדעה, נאסף אל אבותיו יום ג' י"ט סיון תקצ"ה
לפ"ק תנצב"ה.

ואשתו מרת נעכה ברינדיל נפטרה ביום א' ו' ימים להודש אדר ראשון שנת תר"ט לפ"ק. ועתה אציגה נא לפניך, קורא יקר! אך מעט מתולדות בניו בקיצור נמרץ.

ג) בנו היה הרב הגביר ההר"ף מו"ה יצחק הנודע בשמו ר' איציקל ר' צדוקים מארשאלקאוויץ, והוא אבי הרב הגביר ר' מרדכי צבי הירש מארשאלקאוויץ, ותותנו של הגאון ר' שמואל בירנבוים ז"ל. הרב הגאון המפורסם בדורו צדיק ונשגב שלשלת היחס מו"ה צבי הירש הכהן בהרב הגאון הגדול מו"ה נפתלי הירץ הכהן ראפפורט מלבוב, נכד של הגאון הנודע ר' זלמן פערלש כ"ץ ראפפורט מבראדו, ה"י התן הרב ר' צדוק מארשאלקאוויץ. גדולתו של איש המצויץ הזה עצמה מלספר, ודלה העט אשר בידי הכהה לתאר בשרד עלי גליון את רוממותו של האיש המצויץ הזה, כי היהרם ונעלה בכניחו, בתכונת נפשו הטהורה, והיה אחד מאוני הרוח בזמנו, ומלבד שהיה גאון תלמודי בחריפותו עד להפליא, ה"י גם חכם גדול בלשונות ומדעים, אף חובב עמו בלי מצדים, וקיבל את כל איש ואיש באשר הוא אדם בספ"י, והיה עניו ושפל בך מאין כמותו, עד שאין גומרין עליו את ההלל הגדול. ואם אמנם כי היה איש עשיר ובצל הכסף התלונן, בכ"ז לא הניח את ידיו מלעסוק בלמודי ה' באהלי שם ואהלי תורה, והיה כמעט ר"ם בשיבת גאוני דובנא בעת ההיא. ולא מש מבחמ"ד זימם וליל, גם חיבב את תלמידיו יותר מבניו, והיה מקיים את התורה מעושה, ושמעתי מספרים עליו כי מעודו לא כעם על שום איש, והנהיג עצמו לאכול חולין על טהרות הקודש, וכל מלבושיו שלבש עשה לו אך ורק מכסף של "פדיון בכורים", ואמר כי זה הלך ופרי עבודתי באמונה ע"פ תורתנו הקדושה שזכה לו מצד הכהונה, והי אה ורע לכל איש צר ומצוק, וביתו היה פתוח לרוחה לכל עובר אורח, ובצדק נוכל לאמר עליו, כי העניים היו בני ביתו ומאוכלי שלחנו זימם וליל, ומדבריו היה תמיד בנחת כדברי חכם אמתי, חיבר ספר "עזרת כהנים" ו"תוספת העזרה" על ספרא, ונדפס ח"א בוילנא בשנת תר"ה, וכל גאוני זמנו נתנו הסכמתם עליו ועטרוהו כבוד ונתנו לו תואר גאון גדול, וח"ב נדפס אחר פטירתו ע"י חתנו הרב הגדול מו"ה שלום הלוי מאורסאהן בויטאמיר תרכ"ז, ואת צבי תפארת מעשיו מר תקונן האבן מראשותיו:

הה! ליום כי שקעה השמש בצהרים, ונר אלהים כבה.

השך מאוד עיננו, ונפלה עמדת ראשנו, הוא הגבר הוקם
 על, ביראתו ובחכמתו, אשר מעודו לא מש מאהלה של
 תורה, ועמל ויגע לכוון האמת לאמתו, אף הכמתו עמדה
 לו, להגדיל תורה ולהאדירה, בהיכורו הטהור ס' עזרת
 כהנים, ו"תוס' העזרה" על ספרא. הלך תמים ופועל צדקות,
 חבר ליראי ה' ולהושבי שמו, הצנע לכת עניו ושפל ביד,
 אהוב ורצוי לכל אהיו, מוכתר בנימוסין כתר תורה וכתר
 כהונה וכשיט עטרוהו יחד זר תפארתה, רין בצבי ונבור
 כארי לעשות רצון אביו שבשמים, עד הגע עליות נשמתו
 הטהורה למרום, היה הרב הגדול בדורו הגאון המפורסם
 בנש"ק מו"ה צבי הירש הכהן ראפפורט זצ"ל בן הרב
 הגדול המפורסם מו"ה נפתלי הירץ הכהן ראפפורט מלבוב.
 הלך לעולמו יום ד' ג' אדר שנת תרכ"ה לפ"ק תנצב"ה.

ואת יתר צבי לצדיק איש המצוין הזה ותולדות בניו ונכדיו הלא הם
 כתובים באריכות בספרי "קרית הכמים".

(ה) הרב הגאון המפורסם החכם המפואר מו"ה יצחק אליהו לנדא
 בהרב המפורסם מו"ה שמואל בהרב ר' חיים ר' יעבתי'לם בהרב ר'
 חיי' מווילנא, נולד בעיר ווילנא בשנת תקמ"א, לאמו מרת רעכיל בת
 הגי' ר' חיים לנדא מכראדי, גם הוא היה התן הרב הנכבד ר' צדוק
 מארשאלקאוויץ ובעל בתו מ' ריצא פרידיל, בימי ילדותו שם אל
 המסחר פניו ושמש ההצלחה האירה אף עמדה לו לאסוף הון ועושר.
 אח"כ הניה ידיו מעמל המסחר, וישם פניו אל תורת אל חי, ויהי חכם
 מפואר ודרשן נפלא, ודרש בעירנו מדי שבת בשבתו, ודבריו היקרים
 מצאו הן אצל כל שומעיהו היבר הרבה ספרים בכל מקצועות שבתורה,
 וראשית פרי תנובתו הו' ס' מענה אליהו על תנדביא (ווילנא ת"ר).
 היה גם חכם מדיני, ובשנת תרכ"ב בעת דרשה הממשלה הרוממה
 לבהור רבנים מערי המדינה ולשלחם לעיר המלוכה פעמיברג, נבחר
 הוא מקהילות וואלין (ונמצא ממנו מכתב שכתב אל הרב הצדיק
 מניזכים על אודות דבר נסיעתו זאת, ששלחו ע"י איזו ה"ר מאוד
 פעמים מדובנא אלי, עיין ס' זכרון טוב), ועד היום נמסרים דבריו
 המחוכמים בעירנו מאחד לאחד, כמשלי חכמה, גם היה לו בית אוסף
 ספרים רבים יקרי הערך והמציאות, ונמצאו ממנו הסכמות רבות בספרים
 (גם על ספר אקלידוס שנעתק לעברית ע"י הרב החי' ר' נחמן צבי

לונדער (דובנא). וימת יצחק בן עיו שנה זקן ושבע ימים בעיר מולדתו ווילנא, ביום ד' כ' כסליו תרל"ה, והמשורר ש. מאנדעלקערן כתב קינה אבל יהוד על מותו בשם "הוי הר' יואל" בהכרמל ההדשי (לא אוכזר הגליון והשנה) בר"ת הר' יצחק אליהו לנדא הלוי, ואת יתר תולדותיו באריכות ע"י בסי "עיר ווילנא" להח' הנ' מגיד צד 97. והן הן הדברים החרותים על מצבתו שכתב עליו בנו ה' שמואל יהו' :

"לזכר עולם יהו' צדיק לפ"ק

רצונו של אדם זה הוא כבודו, בן צוה לי אבי מורי הרב היג שלשלת היוחסין מאד נעלה, שלא לכתוב על מצבת קברו שום שבה ותואר רק פ"ג מ'ו יצחק אליהו לנדא ז"ל המגיד ווילנא, בעהמ"ה ספרים שונים, בהרב המפורסם לשבח מ'ו שמואל בהרב היים שבתי"ס זצ"ל, ויאסף אל עמיו בן עיו שנה ביום ד' הוא כף להודש כסליו בשנת תרל"ו הנצב"ה."

וזנוי הם המה הישיש הנכבד ה' שמואל לנדא בדובנא, ובתו אשת הר' מרדכי צבי הירש בת"ר ר' יעקב עליאש בן ג'סו ווילנא.

א) הרב ר' יעקב יעקל ממשפחת הגאון ר' משה קרעמער, עליאש ווילנא, אשתו היתה בת הג' ר' צדוק הג"ל ושמה מלכה מינדל, הוא היה אחד מראשי הפרנסים בוילנא וגם נשיא בא"י, ובוזוג שני נשא את בת ר' צדוק לאשה, וגולד לו ממנה שלשה בנים ובת אחת: א) הר' מרדכי צבי הירש התן דודו הג"מ יצחק אליהו לנדא, ב) הר' היים עליאש התן ר' מרדכי צבי אשכנזי דודו בדובנא ושם אשתו טויבה'לע, ג) הר"ג ר' דוב בעריש אבד"ק קאוולי התן דודו הג"מ צבי הירש הכהן ראפפורט, ד) בתו מ' יומא דבורה, היתה נשואה להרב ר' יעקב כה"ג ר' זוסיל ראפ"פ מאוסטראה ואח"כ במינסק. — ויאסף יעקב רגליו ויצא מת"ח אף העולם ביום ג' ט' באב תקצ"ה לפ"ק בעיר ווילנא, ואשתו מ' מלכה מינדל מתה ט' ניסן תקצ"א (עיר ווילנא 152).

א) הרב הגדול מ'יה מרדכי זאב אשכנזי בהרב הגדול הנכבד מ'יה ארי' ליבש אשכנזי בהגאון ר' משולם זלמן אשכנזי אבד"ק לובלין מנוע הד"צ, התנו של הג' ר' אבלי ראש משפחת זוסמאן מאוסטראה, הותן של הגאון בעל דברי שלמה בנו של הגאון בעל "אור הנערב".

הרב ר' מרדכי הי' גם הוא התן ר' צדוק מארשאלקאוויץ, והותן של הנכבד ר' היים עליאש מדובנא, ומת בעירנו, ובה יקונן עליו הגל-לעד:

הלילו הרואים בשועת נכאים, העירו זעקת שבה, על מחצבת קבר, לאיש נודע בשעה, הולך ישר מנועה, בר אבהן במשפחה ובר אורין נכחה, בשמו לבר תדעוהו, מי ומי תכירוהו, הרבני המופלא מו"ה מרדכי זאב אישכנו בהרב המפי' מ' ארי' ליב מאוסטראה נאסף אל עמו ער"ה אי"ר בשנת וכו' בשלום ינוח הולך נכחה, תרי"ד לפ"ק.

(ממכתב ידידי הר"ה מ. מ. בובר מאוסטראה). אלה המה תולדות בני הנביר הנודע ר' צדוק מארשאלקאוויץ אשר שמו הטוב גדול בעירנו, וזכרו לא יאסף מזרעו, בשם משפחת בר"ץ. ואת יתר כל תולדותיו באריכות ובפרוטרוט כתבתי בספרי הגדול "קרית חכמים" לתפארת בני בנינו, כי הלא עשרת בנינו אבותם.

אלה דברי המעטים מגדל המאה. — אך סקירה שטחית על רבני ונדולי דובנא, כדי להראות לכל הובכי קדמוניות ישרון איך דברי בעל המאמר, לקורות היהודים בעיר דובנא ומצבם בשלץ ומבוטלץ, לא שרידין ולא קימין, ונאמנים וצדקו יחדיו דברי חכמינו ז"ל במאמרם, בל הפוסל במינו פוסל" — ובספרי הגדול "קרית חכמים" כתבתי באריכות וברחבה כל פרטי תולדות וקורות גאוני רבני עיר דובנא דייניה, חכמיה, פרנסיה, ומנהיגיה, אנשי שם מדור דור עד ימינו אלה, להיות לבניהם לעשרת לשם ולתפארת, עד עולם נצה למוכרת, מאת אחיהם בעל החוברת.

אחרון אחרון הביב, הנני נותן בזה לפני הקוראים היקרים, תודה וברכה בלי די, לכבוד הרב החכם ההרף שלשלת היהוש בישראל מו"ה מיכאל הלוי איש הורוויץ נ"י בהרב הגאון המפורסם מו"ה חיים ארי' הלוי איש הורוויץ אב"ד קראקא יצ"ו — שהשתדל עבורי להדפיס את ספרי זה בבית דפוס של ה' פייסער בקראקא. יהי וזכו ברוך וזכות הצדיקים נאוני עיר דובנא תנן עליו ועל זרעו, ומשכרתו מקורא הדורות סלה.

המחבר.

3 1761 04432 2725

BM
750
P4
1902X
c. 1
ROEA